

1993

GAR

Nr. 9

Dansk Mongolsk Selskab

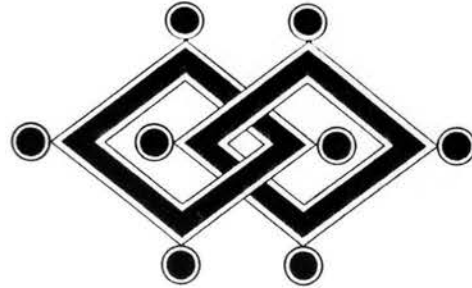
FORSIDEN

Pigerne på forsiden stammer fra Khalkha Darkhan Beile, et område i Indre Mongoli tæt på grænsen til Ydre Mongoli. Henning Haslund-Christensen har taget fotografiet sidst i 1930'erne. Kvinderne er klædt i deres festdragter med tunge sølvsmykker pyntet med røde koral og blågrønne turkiser. De står foran et tempel. Billedet stammer fra Carlsbergfondets Nomadeprojekt serie. Der er her tale om en genudgivelse af Henny Harald Hansens bog om de mongolske dragter i Etnografisk Samling hjembragt af Henning Haslund-Christensen. Bogen er udkommet med titlen "Mongol Costumes" på Rhodos forlag 1993 med 280 sider med mange sort-hvide og farve illustrationer.

Dansk Mongolsk Selskab har haft besøg af mongoler

I weekenden 6-7 november 1993 besøgte 6 mongolske studerende fra Dalum Tekniske Skole og Nordisk Landboskole ved Odense København og talte med selskabets medlemmer. Vores gæster var 4 kvinder: Hasheatiin GIIMAA [34], Sarodyin TSETSGEE [34], Sanjimyatav TSETSEHEN [30], Chimiddorzijn TUNGALAGSAIHAN [29] og 2 mænd: Nattsadorj BATJARGAL, Baljinyarn MAGSAR. Der blev også en mulighed for selskabets medlemmer at møde disse 6 gæster.

15. nov. 1993 kom 3 mongoler fra det mongolske ministerium for natur og miljø på et meget kort besøg. Gæsterne var: Tserendashiis DAMDIN (Head of dept., Dept. of Protected Areas and Ecotourism), Ayurzayn AVIRMED (Director, Great Gobi Biospheric Reserve) og Purevjav SUVD (World Wildlife Fund Office Mongolien). På grund af den knappe tid var det ikke muligt at organisere et medlemsmøde.

Nr. 9 - 4. Årgang - December 1993

GER udgives af DANSK MONGOLSK SELSKAB og er selskabets medlemsblad. Redaktion: Rolf Gilberg (ansvarshavende), Bulgan Njama, Gudrun Lefmann og Jan Koed. Indlæg uden forfatterangivelse er produceret af redaktionen. GER 10 udkommer marts 1994.

Selskabets sekretær: Bulgan Njama
Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg
Telefon : 38 33 21 06 - Postgiro: 7 84 15 82
Medlemskontingent: 100 kroner pr. år.

DANSK MONGOLSK SELSKABs bestyrelse består af:
Formand Rolf Gilberg, Sekretær Bulgan Njama,
Kasserer Leif Petersen, Søren Haslund-Christensen,
Klaus Ferdinand, Jan Koed, Bent Gynther og Gudrun Lefmann.

DANSK MONGOLSK SELSKABs formål

- at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområde i Mongoliet, Kina og Rusland.
- at udgive skrifter om mongolerne.
- at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold.
- at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne.
- at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

ISSN Nr: 0905-9504

Den mongolske ambassadør i Danmark

I september måned var den nyudnævnte mongolske ambassadør for EU, Belgien, Holland - og Danmark - *Jagvaralyn Hanibal* i København. Bestyrelsen for Dansk-Mongolsk Selskab havde lejlighed til at hilse på ambassadøren, som beredvilligt fortalte om sit nye arbejde. Den 13. september skulle ambassadøren aflevere sine akkreditiver til Dronningen i Fredensborg, hvor selskabets reportere og fotografer var på pletten.

1. Ambassadøren er blevet kørt i limousine fra København til Fredensborg station. Efter et kort ophold forlader ambassadøren stationen og begiver sig ud til den ventende karet, der skal køre ham til Fredensborg slot. (Foto: Jan Koed).

2. Efter audiensen går ambassadøren ned ad slotstrappen ledsaget af hofmarskallen. Nedenfor trappen venter Krone 7 på at køre ambassadøren tilbage til København. (Foto: Kurt Hartmann).

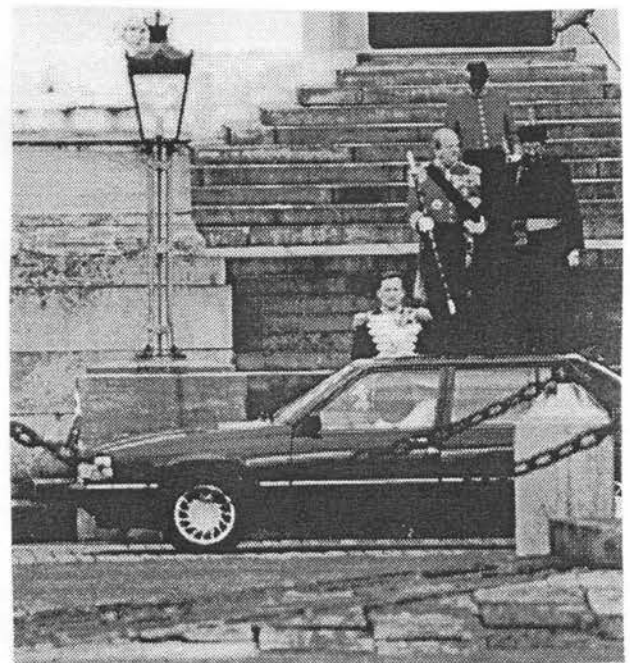
3. Ambassadøren afleveres pænt med Krone 7 ved sit hotel efter besøget hos Dronningen. (Foto: Rolf Gilbert).

1

3

2

En gammel, klog mongolsk Lærer ... og læg Mærke til hans lillebitte Fisk.

Drømmen OM EN BEDRE

Haslund-Christensen og hans mongolske Rejsekammerat, Pelsjægeren Jetom, drog mod Nord ... mod Guldbjergene. — Da de pludselig drejede omkring en Pynt, stod der seks store Ulve midt paa Stien. Haslund-Christensen og hans Ledsager havde ingen Geværer med — dem havde de ladet blive hjemme for ikke at komme i Konflikt med de russiske Myndigheder. To mod seks ... det var en ulige Kamp. Her læser De Skildringen af, hvorledes den forløb.

VERDEN

KAP. X.

Med Jetom paa Eventyr...

BAADE Bato og Dangserung var saa medtagne efter den sidste, lange Rejses Anstrengelser, at det blev bestemt, at de skulde blive tilbage paa Bopladsen, mens jeg foretog en Rejse mod Nord. Mit Maal var Altan Oll, Guldbjergene, som laa paa Grænsen mellem Mongoliet og Sibirien.

I tidligere Aar havde mange af Jægerne haft deres Jagtmarker i disse Bjerge, hvor de havde hentet det fineste Pelsværk; men siden Revolutionen havde ingen vovet sig saa nær Grænsen af Frygt for at komme i Karambolage med de sovjetrussiske Grænsepatruljer og de røde og hvide Friskarer, som endnu huserede der. En saadan Frygt nærrede jeg imidlertid ikke, for jeg stolede paa, at mit gode, danske Pas vilde stille mig udenfor alle politiske Stridigheder.

Det lykkedes mig at overtale en af Kiækts erfarne Jægere, som stolede

paa, at mit Pas ogsaa vilde beskytte ham, at følge med paa Færden. *Jetom*, min Rejsekammerat, medførte sin Bue og et rigeligt Pileforraad, og selv nedpakkede jeg i min Sadelpose tilstrækkelig Stryknin til 200 Udlægninger. Derimod lod vi vore Rifler blive hjemme af Frygt for, at de skulde vække Mistanke hos de røde Patuljer, som vi risikerede at møde.

VI brød op i det tidlige Daggry efter at have varmet os selv, vore Pelskapper og Støvler ved en knitrende Ild. Det var en af disse skønne, stille Morgener, hvis Mage man kun kan opleve i den uberørte Vildmark. Gryets changerende Farver glitrede i de frosthvide Træer, i Fjeldsidernes hvide Flader og i de spejklare Gletschertinder.

Vi fulgte Kiæktfloden mod Nord og overskred Passet i den høje Fjeldkam, der var „Vanddeler“ mellem Kiæktaldalen i Syd og det ukendte Land i Nord. Paa den anden Side Passet blev Terrænet næsten ufremkommeligt, og da vi nede i Dalen stødte paa friske

Menneskespor, der afveg 45 Grader fra den Sti, vi hidtil havde benyttet, fulgte vi disse Spor i Formodning om, at de to Mand, som kort forinden havde sat dem, var stedkendte Folk.

Det Vandløb, vi nu fulgte, bugtede sig i nordøstlig Retning, og det voksede i baade Bredde og Vandmængde, jo længere vi fulgte det. Paa et Sted, hvor Elven foretog et stort Sving imod Øst, drejede Sporene ind i et lavt Birketræskrat, og da vi var kommet et Stykke ind i dette, begyndte vore Heste pludselig at blive saa nervøse og modstridige, at vi maatte til at bruge Pilsken for at drive dem frem. Omsider naaede vi igennem Krattet og fortsatte i vore usynlige Vejviseres Spor mod en Fjeldpynt, der skød sig frem fra den vestlige Bjergvæg.

I samme Nu, vi drejede omkring denne Pynt, gjorde min Hest et pludseligt Sidespring, der nær havde kastet mig af Sadlen, hvorefter den blev staaende som ramt af Lynet, med bøjede Bagben og skælvende over hele

Af HENNING HASLUND-CHRISTENSEN

Kroppen. Lige foran os i mindre end 100 Meters Afstand og midt i det Spor, vi fulgte, stod seks store Ulve. Det var første Gang, jeg ved højlys Dag saa levende Ulve paa saa nært Hold, thi Mongoliets Ulve plejer aldrig at tillade Mennesker at komme dem nærmere end ca. 400 Meter ind paa Livet.

Min første Tanke var, at her havde jeg den Chance, som jeg saa ofte havde tørstet efter, men i samme Øjeblik fulgte en hed Bølge af Nervøsitet, da jeg blev klar over, at vi jo havde efterladt vore Geværer hjemme paa Bopladsen. Det var, som om Ulvene voksede i Størrelse, og som om Afstanden til dem formindskedes. Deres lange, blodrøde Tunger hang dem langt ud af Flaben, og deres tunge Aande stod som hvide, pulserende Dampsøjler ud i den frostklare Luft.

Saadanne Ulve havde jeg aldrig tidligere set; deres Pelse var længere og langt lysere end de mongolske Ulves, og omkring Hovederne havde de store Manker. Nu gik et Par af Ulvene dristigt nogle Skridt i vor Retning — men saa standsede de heldigvis for at vejre med Snuderne højt mod Sky. De andre var ikke fulgt efter dem.

Jeg vidste, at Ulvene ligesom de mongolske Hunde langt oftere angriber Kinesere end Mongoler og Russere, fordi Kineserne ikke kan beherske deres Rædsel. De mongolske Hunde er nogle vilde Krabater, og langt flere Mennesker bliver baade skambidt og dræbt af dem end af Steppens Ulve, men jeg vidste ogsaa, at hvis man er bevæbnet med en tung Ridepisk, og man kan holde Hundene foran sig, vilde man som oftest være i Stand til at holde sig dem fra Livet, indtil man faar tilkaldt Hjælp. De Mennesker, som bliver Hundenes Offer, bliver enten angrebne paa et Sted, hvor Hundene kan omringe dem, eller ogsaa giver de sig til at flygte for dem. Hvis vi nu forsøgte at flygte, vilde Ulvene øjeblikkelig sætte efter os, og vi vilde ingen Chancer have for at undslippe i denne dybe, tunge Sne.

★ ★ ★

Vi tænkte paa at bruge Jetoms Bue, men blev enige om, at vi kun kunde naa at afskyde een Pil, inden vi havde Flokken over os. Jetom holdt bag ved mig, og jeg gav ham i hviskende Tone Ordre til at stige af sin Hest for at antænde et Baal. Et Øjeblik efter hørte jeg en gemytlig Knitren og mærkede Røgen fra det antændte Brænde.

Jeg sporede min Hest et Par Skridt fremad med det Resultat, at de forreste Ulve trak sig baglæns tilbage til Flokken. Saa gav jeg Jetom Besked om at flytte Baalet helt frem til Pyntens Kant, saa Ulvene kunde se Flammerne; det havde imidlertid ikke den ønskede Virkning. De seks Vilddyr havde trængt sig sammen i en Klynge, to af dem iagttog os opmærksomt, men de andre virkede dørske, som om de havde mistet al videre Interesse for os. En af dem havde oven i Købet smidt sig i Sneen for at slikke Solskin.

Mens jeg stod ubevægelig og iagttog de seks Bæster, sneg Jetom sig tilbage til det lille Birkekrat, og snart efter kom han igen med Favnen fuld af sammenbundne Risknipper, som var ombundne med Birkebark, for at de lettere kunde antændes. Vi tændte Ild til et Par af dem, hvorefter vi kastede dem saa langt, vi kunde, i Retning af Ulvene. Faklerne havnede imidlertid i Sneen i mindre end ti Meters Afstand fra os, og de gik ud kort efter Nedslaget i Sneen, hvor de laa og røg.

Denne Manøvre fangede Ulvenes fulde Opmærksomhed, og de flyttede sig nogle Meter længere bort, uden at de dog paa nogen som helst Maade viste Tegn til at ville flygte.

★ ★ ★

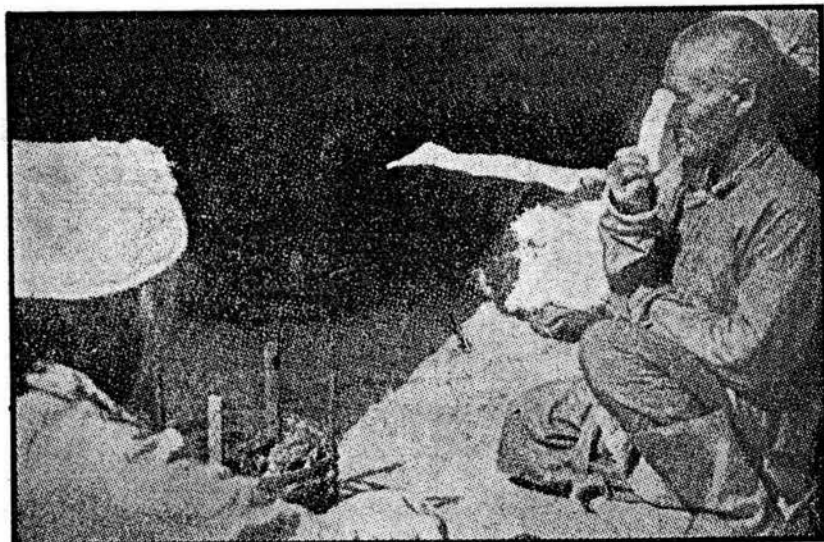
Der fandtes en Mulighed for at gaa uden om Ulvene, hvis vi blot kunde faa Hestene til at klatre op over nogle store Sten til den vestlige Bjergskraaning. I saa Fald vilde vi være i Stand til at omgaa Ulvene i en stor Bue til et Sted beliggende ca. 400 Me-

ter paa den anden Side af dem, hvor der stod en Klynge store Birketræer. Det var de eneste store Træer, vi havde set hele den Dag, og det eneste sikre Tilflugtssted, vi kunde øjne.

Risikoen ved dette Forsøg var, at Ulvene antagelig vilde følge efter os, saa snart vi begyndte at gaa væk fra dem. Desuden vilde Hestene, saa snart de fik Ulvene bag sig, formodentlig forsøge at sætte i vild Flugt, og det vilde straks stimulere vore Fjender til Angreb. Vi kunde imidlertid ikke finde paa nogen bedre Udvej, og saa gik vi i Gang med Forsøget.

Efter at vi havde antændt to af Faklerne, som vi bar i højre Haand, og fastgjort de øvrige Birkeris til Hestenes Sadler, begyndte vi Opstigningen — langsomt og forsigtigt. Vi bevægede os saadan, at vi selv hele Tiden havde Front mod Ulvene, som nu allesammen havde rejst sig op. Et Par Gange nærmede de to dristigste af Dyrene sig, men hver Gang lykkedes det os at skræmme dem tilbage ved at svinge Faklerne i Luften eller kaste et Par brændende Birkeris imod dem.

Nu var vi forbi Ulvene og paa Vej tilbage mod Sporet. Som vi havde frygtet, øgedes Hestenes Nervøsitet, saa snart de begyndte at faa Ulvene bag sig, men det lykkedes os at tøjle dem ved at bruge haard Haand. Færden gennem Terrænet gik uendelig langsomt, og vi standsede, hver Gang Ulvene begyndte at røre paa sig. Da vi efter en Evighed omsider naede frem til de høje Birketræer, var baade vi og

Den mongolske Spaamand, der læser Fremtiden i det brændte Skulderblad.

vore Heste drivvaade af den udstaaede Spænding.

★ ★ ★

Vi stod nu paa det sikreste Sted indenfor flere Kilometers Afstand, for Ulvene var saa langt borte, at vi i Tilfælde af Angreb vilde være i Stand til at bringe os i Sikkerhed i Træerne.

Tre Mongoler med deres Arveljende, Ulven.

Vi overvejede et Øjeblik at benytte os af denne Udvej, men det vilde antagelig være ensbetydende med, at vi prisgav Hestene, hvorfor vi besluttede os for at tage Risikoen ved at fortsætte. I Haab om, at Ild og Røg vilde afskrække dem fra at forfølge os, antændte vi et mægtigt Baal, og i Læ af det begyndte vi at liste videre mod Nord. Da vi omsider naede et nyt Birkekrat, vovede vi endelig at sidde op og lade de nervøse Heste galoppere, saa meget de lystede. Da vi endelig besluttede os for at bivakere, var det næsten Midnat, og vi var naaet op mellem Elkhenpassets store Cedertræer.

Den Nat blev der ikke sovet, og da den nye Dag endelig begyndte at gry, sad vi forfrosne og udmattede og krøb sammen ved Natbaalets sidste Gløder.

★ ★ ★

Vi havde haft en haard Nat efter en nervepirrende Dag, og Jetom havde Natten igennem forsikret, at de seks Ulve havde været udsendte af venligt-sindede Magter for at advare os mod en forestaaende Fare paa Vejen mod Nord. Vi burde ikke lade haant om denne Advarsel, men straks vende tilbage til Kiækt. Hele Natten havde jeg forgæves forsøgt at faa ham til at tro, at de seks Ulve var almindelige Ulve, som hverken gik gode eller onde Aanders Ærinde. At de havde været saa mægtige og hvide, beroede sikkert paa, at det var sibiriske Ulve, som maaske var forskellige i Udseende fra de mongolske Ulve, som han plejede at møde.

Det kunde jo ogsaa tænkes, at de sibiriske Ulve var mindre sky og sværere at skræmme end de mongolske, og naar de ikke havde angrebet os, beroede det sikkert paa, at de havde afsluttet et stort Maaltid lige inden vi mødte dem, hvad der jo ogsaa kunde forklare, hvorfor de havde været saa dørske.

Hele Natten igennem havde det været mig umuligt at rokke ved Jetoms Overbevisning, men nu kom den gryende Dag mig til Hjælp, og den opgaaende Sols Straaler jøg hastigt alle mørke Indtryk og Nattens dystre Stemning paa Flugt. Da jeg pegede ud over det nye Landskabs vidunderlige Skønhed og lokkede ham med alle de oprøvede Eventyr, vi der gik i Møde, lod han sig endelig overtale til at føje sig efter mine Ønsker.

Det skulde jeg dog snart komme til at angre dybt.

Men endnu sad vi oppe paa Passets Top og stirrede fortryllede mod Nord — ud over et helt nyt Landskab, som straaled af nyfødt Skønhed. Dybt under os laa Række efter Række af skovklædte Bjergkæder, der bølgede ned mod en vidtstrakt, snevid Steppe. Og bagved Steppen skimtedes bløde, blaa Bjergkonturer, der rejste sig mod blinkende Gletchertinder. Det vilde da være Synd og Skam at vende Ryggen til al denne rene, uberørte Natur uden først at kaste sig i dens Favn, uden først at lade sig omslutte af dens Vildhed, indsnuse dens Skønhed og friste af dens Eventyr.

Og saa red vi et nyt Eventyr i Møde — et Eventyr, som var meget forskelligt fra det, vi sad og drømte om.

Eftertryk — ogsaa i Uddrag — forbudt.

Ordliste

aimag: administrativ enhed på provinsniveau, hvilket svarer til et dansk amt. Aimag inddelingen blev foretaget i 1921, da kommunisterne overtog styret. En aimag er underopdelt i et antal *somon*. Tidligere blev ordet aimag brugt om en stamme blandt mongolerne.

ger: mongolsk filttelt. Tidligere kaldt jurtt med et tyrkisk ord, som gennem russisk er kommet til Europa.

khutuku: levende buddha.

niyslel: hovedstad

somon: administrativ enhed på kommunalt niveau. Navnet stammer fra et ord, som under Qingdynastiet (1644-1911) betød pil, som var en militærisk enhed på omkring 100 familier.

tugrik: betegnelsen på de mongolske penge. 1 tugrik deles i 100 *mongo*. Der er mønter med 1, 2, 5., 10, 15, 20 og 50 mongo samt en 1 tugrik mønt. Desuden findes der sedler for 1, 3, 5, 10, 25, 50 og 100 tugrik.

ulaanbaatar: navnet på Mongoliets hovedstad, som dette navn i 1924. Det betyder "rød helt". Tidligere hed byen Urga, Yihe Huree eller Niyslel.

yihe huree: navn på Mongoliets hovedstad. Ordret betyder navnet "et stort kloster" eller "en stor lejr". Byen havde navnet frem til 1911, hvor den blev omdøbt til Niyslel Huree.

Løst og fast om mongolsk nyt

Danmark sætter tryk på pressen

Pressefriheden er sikret i Mongoliets grundlov, og landets regering ønsker en uafhængig og levende nyhedsformidling. For at styrke denne positive udvikling har Danidas styrelsen godkendt, at der anvendes 15.4 millioner kroner til at støtte den mongolske presse.

Mongoliet brød i 1990 med planøkonomi og et-parti-styre og har siden gennemført reformer, som har liberaliseret økonomien og demokratiseret det politiske styre. Reformerne forudsætter, at befolkningen har adgang til at vurdere informationer, nyheder og politiske synspunkter via medierne.

Fagligt og teknisk er pressen imidlertid ikke særlig velfunderet til at spille sin aktive rolle i det unge demokrati. Journalisterne mangler uddannelse, og de trykte medier hæmmes af begrænset og stærkt nedslidt reproduktions- og trykkeriudstyr.

Bevillingen skal anvendes til at etablere et presseinstitut, som blandt andet skal tage sig af uddannelse og efteruddannelse af journalister og andre mediefolk. Samtidig etableres et trykkeri, som på kommerciel basis skal give udgivere adgang til at få trykt deres publikationer.

(kilde: *Danida nyt*, oktober 1993)

Chinggis Khan's palads fundet ?

I den kinesiske provins Ningxia har arkæologer fundet resterne af et palads. Måske det palads, hvor Chinggis Khan døde for over 750 år siden. Fundet er dateret til mindst 1271, men kan være endnu ældre, fra før 1227, oplyser *The International Herald Tribune* den 3. august 1993. *Herald Tribune* fandt nyheden i *Guangming* avisen.

Redaktøren: Kina vil gerne kunne inddrage Chinggis Khan i landets turisme, derfor gør man meget ud af ham. GERs læsere vil huske det omtalte mindemærke [GER(3)], der er rejst i det sydlige Indre Mongoli for Chinggis Khan. Mongolerne mener dog, at Chinggis Khan ligger begravet et hemmeligt sted på sin hjemegn i det Ydre Mongoli.

Niels Bohr udkommet på mongolsk

Niels Bohrs arbejder om teoretisk fysik kan nu også studeres på mongolsk og georgisk, fremgår det af en ny årgang af *Dania Polyglotta*, som beretter om nye oversættelser af danske forfatteres bøger og tidsskriftartikler til fremmede sprog. Fortegnelsen udgives af Det Kongelige Bibliotek. (kilde: *Berlingske Tidende*, 2. nov. 1993).

Przewalskiheste i Danmark

Nu kan man igen se levende Przewalskiheste i Danmark. For et år siden ankom tre eksemplarer af den mongolske vildhest til Givskud Zoo. De kom fra Prags Zoologiske Have.

Der er tale om tre ungdyr, to hopper og en hingst, i alderen 2-3 år. De går i en stor indhegning sammen med en flok yakokser, og er altså på en måde tilbage i deres oprindelige centralasiatiske fauna.

I august måned besøgte jeg de danske vildheste. Herligt at gense denne specielle race. Det er efterhånden adskillige år siden en lidt større flok Przewalskiheste travede rundt på Frederiksberg Bakke, i Zoologisk Have. Og ligesom deres frederiksbergiske forgængere, synes hestene i Givskud at være ret reserverede. Nærmest lidt sky. De opholder sig helst i baggrunden af indhegningen.

Givskud håber på familieførøgelse i flokken omkring 1995. Przewalskihesten bliver først kønsmoden i 4 års alderen.

Gudrun Lefmann

Ny fra andre mongolselskaber

"Bulletin trimestriel d'information et de sur la Mongolie" er et fransk nyhedsbrev, som siden 1991 er blevet udgivet 4 gange om året fra "Centre d'études mongoles" ved Paris's universitet i Nanterre. De numre af ANDA, som bliver tilsendt, indgår i Nationalmuseet, Etnografisk Samlings Bibliotek.

ANDA er mongolsk og betyder forbundsfælle eller fosterbror med henvisning til den særlige værdifulde venskab og trofasthed som var kendetegnert for båndet mellem Temudjin (unge Chinggis Khan) og Djamuqa.

ANDA's hovedformål er at give information om dagens Mongoli inden for emner som kultur, politik, videnskab og økonomi. Formålet er også at opfordre til venskab mellem ANDAs læsere, i den vestlige verden så vel som i Mongoliet. Vil du vide mere om ANDA, kontakt sekretariatet, redaktør J. Thevenet, 1119 Avenue Roger Salengro, F-92370 Chaville, France.

Demokratiets

hyrder

Mongoliet. Centralasiens eneste demokrati kæmper med overgangen til den uvante markedsøkonomi, der truer landet med statsbankerot. Man frygter Kina og de kinesiske investeringer.

HOPPEMÆLK til gæsterne bliver hældt op i små skåle. Usaltet yak-ost og tyk, nyskummet fløde bliver serveret på fadet midt i gher'en - nomadefamiliens filtelt - på steppen kun 20 kilometer fra Mongoliets hovedstad, Ulan Bator. Dampende varm kefir bliver sat i en skål ved siden af fadet.

»Det er, hvad jeg har at byde på. Tiderne er skiftet,« siger 49-årige Purevdorj. Som alle andre mongoler bruger han kun ét navn.

Han serverer det, han selv kan producere fra sine 24 køer, 120 får og 60 heste. Og hans dyrehold er lille i mongolsk sammenhæng, så pengene han kan tjene på det, er begrænsede.

Før 1990 var Purevdorj tilknyttet et kollektivt landbrug og skulle producere en vis mængde kød til bruget. Til gengæld fik han en fast løn hver måned. Efter indførelsen af demokrati og markedsøkonomi ejer Purevdorj og hans kone selv deres dyr, men den faste løn er forsvundet. »Før fik jeg 380 tugrik om måneden, og jeg og min familie kunne leve for de 200. Nu kan jeg måske tjene 6000, men det koster mig 5000 blot at komme ind til byen. Pengene er intet værd længere.«

Purevdorj nyder dog det privilegium, at han kan leve af det, han selv producerer. Et privilegium, der siden 1990 har været totalt ukendt for befolkningen i byerne.

Totalt sammenbrud

Efter Mongoliets formelle uafhængighed af det tidligere Sovjetunionen blev 40.000 russiske eksperter sendt hjem sammen med 100.000 russiske soldater. Samtidig blev den økonomiske hjælp skåret væk - en hjælp, der op gennem firserne har udgjort en tredjedel af Mongoliets BNP.

Alle importerede varer kom fra Sovjet og Østeuropa - købt for penge lånt af Sovjet og til favorabelt priser. Nu må den ludfattige regering selv betale importerede varer til verdensmarkedspriser. Det betyder, at der efterhånden ikke er råd til kul, olie og diesel, der er industriens livsnerv. Ofte er byen helt uden strøm, og i lange perioder står fabrikkerne i Ulan Bator stille. Flere har måttet lukke helt. Samtidig er halvdelen af de ansatte i den store, tunge statsadministration blevet fyret.

Virkningen udebliver ikke.

Officielt går omkring en tredjedel af byens indyggere arbejdsløse, mens FN's udviklingsprogram, UNDP, skønner, at halvdelen reelt er uden arbejde, og uden understøttelse. Resten får så lav en løn, at de umuligt kan overleve, og de fleste hutler sig gennem tilværelsen som gadehandlere. Resultatet er en total forarmelse af bybefolkningen.

Djingis Khan-vodkaens illusionsløse branderter raver formålsløst rundt i

Ulan Bators gader med aggressionerne lurende lige under huden. Luderne på gaden og i hotellerne dollar-barer har sjældent passeret den kriminelle lavalder. Og slagsmål, tyveri og overfald er ikke noget særsyn i Mongoliet, hvor tibetansk buddhisme er den mest udbredte religion. Ulan Bator er, i modsætning til andre buddhistiske hovedstæder, ikke noget trygt sted.

Tilbage til landet

Derfor forlader mongolerne simpelt hen de misligholdte betonkaser til fordel for gher'en. Omkring 40 procent af hovedstadens befolkning opholder sig på stepperne omkring Ulan Bator store dele af året. For i teltene findes der mad og varme, som er mangelvarer i byerne.

»Husk på, at alle mongoler var nomader for blot en generation siden. Nomadelivet er i vores blod, og vi har svært ved at ånde i byen,« siger en højtstående embedsmand i centraladministrationen. Han tilbringer selv alle ferier i familiens gher. Dette overlevelsesinstinkt giver sig også udtryk i en ukuelig optimisme. Til trods for modgang, forarmelse og truende statsbankerot er mongolerne stolte og lykkelige for deres nye demokrati.

Overgangen fra kommunistisk diktatur til demokrati er forløbet med en

Gengivet med tilladelse fra forfatterne:
Claus Dithmer og Birgitte Hougaard

lethed, der ikke finder sidestykke i noget andet reformeret kommunistisk styre. Mongolerne selv siger, at hele befolkningen – også de gamle kommunister fra revolutionspartiet, MFRP – oprigtigt og uden bagstræben er vendt 180 grader i deres overbevisning.

Buddhismen er atter blomstret op efter med hård hånd at være blevet undertrykt i 70 år. Af Mongoliets oprindeligt 700 templer er kun en lille håndfuld tilbage. Kun et enkelt har været aktivt under det kommunistiske styre, og det var forbudt munkene at forlade det.

Nationalismen er kommet på mode, og stort set alle mongolske produkter er på en eller anden måde opkaldt efter Djengis Khan – eneherker over det Mongolske storrige, der i det 13. århundrede strakte sig fra Ungarn i vest til Japan i øst.

Ytringsfriheden er blevet sluppet løs i en næsten hæmningsløs offentlig debat. Før 1990 fandtes omkring 30 aviser – alle kontrolleret af staten. Nu eksisterer der mellem 200 og 250. Og hvis primitive magasiner, pornoblade og almindelige mishagsytringer på tryk tælles med, ligger tallet omkring de fire hundrede. Den eneste reelle begrænsning for ytringsfriheden er mangel på papir. Og mangel på regelmæssig drift af trykkerierne på grund af forældet udstyr.

Samtidig er al politisk forfølgelse ophevet, og alle politiske fanger blev efter det første frie valg i 1990 løsladt. Faktisk blev fængslerne i den almindelige demokratiske rus tømt – også for mordere, voldtægtsforbrydere og tyveknegte. Og rygtet går, at de blev ansat i politiet, der, som eneste instans, tilsyneladende ikke har fulgt med udviklingen.

Den femte tiger

De færreste mongoler er imod demokrati og selvstændighed. Til gengæld er landbefolkningen og store dele af den arbejdsløse bybefolkning utilfreds med måden, hvorpå de økonomiske reformer gennemføres.

Efter det frie valg i 1990 bekendtgjorde et selvikkert demokratisk oppositionsparti, MDP, at Mongoliet kunne blive »Asiens femte Tiger«. På blot fire år ville Mongoliet træde ind i den eksklusive klub med Asiens stærke økonomier, Taiwan, Singapore, Hongkong og Sydkorea, påstod oppositionslederen Ganbold.

Dumt sagt. For de vestlige donorlande troede ham, og bevilgede som hovedregel kortsigtet hjælp over tre-

fire år. Nu er knap tre år gået, og den mongolske regering står med en økonomi, der ikke blot er kuldsejlet, men sunket som en sten. Landet står uden penge, uden infrastruktur og totalt uden viden om, hvordan en decentral markedsøkonomi skal organiseres. Mongolerne har ganske enkelt aldrig prøvet det før.

Situationen bliver ikke bedre af, at Verdensbanken og IMF har hængt et tungt privatiseringsåb på mongolernes skuldre. Privatiseringer skal presses igennem på rekordtid på trods af en total mangel på kapital at privatisere for. Og alle priser skal følge verdensmarkedspriserne.

UNDP-udsendinge har groteske eksempler på, hvordan udenlandsk hjælp undermineres af Verdensbankens politik. F. eks. kommer en stor del af den kunstgødning, som donorlandene sender til Mongoliet, slet ikke mongolerne til gode. De få bønder, der dyrker jorden, har nemlig ikke råd til at købe gødningen til verdensmarkedspris.

»Verdensbankens politik virker ofte direkte modsat intentionerne. Den er inkonsekvent og belønner ikke de få, der rent faktisk kan producere i dette land,« siger Paul Oquist, UNDP's management-rådgiver for den mongolske regering. »Men det er min helt personlige mening. Ikke UNDP's«, fastslår han.

Mongoliet til salg

Mangel på kapital, infrastruktur og klar lovgivning om ejendomsret, betyder også mangel på udenlandske investorer. En håndfuld vestlige forretningsmænd i grå jakkesæt venter tvivlrådigt i hotellobbyerne og udveksler de spæde erfaringer over fårekødsmenuen i de udtjente dollarrestauranter. Men de fleste tager hjem igen med uforrettet sag. Investeringsbetingelserne er, for moderne vestlige firmaer, håbløse.

Imens venter de kinesiske investorer i kulissen. Og er der noget, der for alvor kan indgyde frygt i Djengis Khans sønner og døtre, er det kinesiske investorer.

Eftersom mongolerne ikke har kapitalen til at købe deres egen privatiserede industri, er det kun et spørgsmål om tid, før de bliver tvunget til at åbne for udlændinge. »Mongoliet ejer så lidt, og produktionsapparatet er så forældet, at hele landet vil være til salg for en slik. Selv den mest forkølede kinesiske provins vil kunne opkøbe Mongoliet på mindre en tre kvarter,« siger Ole Odgaard, DANIDA's udsending i Mongoliet.

Visse højtstående kinesere vil stadig ikke acceptere forskellen mellem Indre og Ydre Mongoliet og mener, at Mongoliet retteligt tilhører Kina. I 1992 kunne mongolerne i den vestlige presse læse om et hemmeligt dokument, hvor kineserne krævede militær annektering af Mongoliet. Kommunistpartiets generalsekretær Jiang Ze-min afviste officielt dokumentets rigtighed, og det er da også kun en teoretisk risiko, at Kina skulle annektere Mongoliet.

Men faktum er, at Mongoliet strategisk ligger ubehageligt klemt inde mellem Rusland og Kina, og Kina har penge til at opkøbe Mongoliet. Det er USA fuldt ud klar over.

I 1990 erklærede forhenværende udenrigsminister James Baker, at USA er »Mongoliets tredje nabo«. Sammen med Danmark, Tyskland og Japan er USA de største donorer i Mongoliet.

Troværdighed på spil

»Hvis vi ikke gør noget nu, vil det få alvorlige konsekvenser for den vestlige verdens troværdighed,« siger Ole Odgaard. »Mongolerne opfylder alle de krav, vi stiller. De kæmper så hårdt for selvstændighed, og økonomisk kræver det en minimal indsats fra den vestlige verden at hjælpe dem på fode. Hvis vi overlader Centralasiens eneste demokrati til Kinas forgodtbefindende, hvordan skal vi så i fremtiden kunne kræve reformer fra noget andet kommunistisk styre?«

Mongoliet har brug for hjælp nu og her. Langsigtet hjælp. For landet har alle muligheder for at komme på fode og blive et sundt, selvstændigt demokrati. Hvis det får hjælp. Det er selvfølgelig med fødevarer fra de endeløse ubefolkede stepper. 95 procent af befolkningen kan læse og skrive. Og i modsætning til Østeuropa og de nye SNG-stater udgør den mongolske befolkning en homogen etnisk enhed.

Borgerkrig og grænsestridigheder er utænkeligt i Mongoliet.

Kun målt i BNP er landet fattigt, men allerede nu er levestandarden på stejl rutchetur. Børnene tages nu ud af skolerne for at hjælpe med at skaffe mad på landet. Og der er ikke penge til lærerlønninger og skolebøger. Da 40 procent af befolkningen er under 18 år, udgør det en reel trussel mod det høje uddannelsesnivea.

Også sundhedssektoren er blevet decentraliseret, og de fattige aimaks-amter – har ikke råd til at vedligeholde sygehusene. De mangler selv det mest basale udstyr, medicin er en mangel-

vare, og i lange perioder er sygehusene uden varme om vinteren, hvor temperaturen når ned til minus 40 grader.

Og der er ikke mange lyspunkter. På en netop overstået donorkonference i Tokyo nåede man frem til, at hvis Mongoliets problemer skal løses, kræver det øget bistand de næste ti år. Ifølge udenlandske jagttagere, er der ikke udsigt til, at det vil ske.

Opbrud

»På nogle områder er livet nu alligevel blevet bedre,« siger Purevdorj. »Jeg skal ikke klage.«

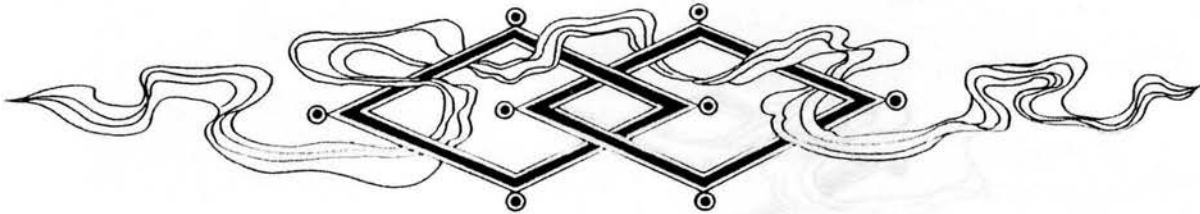
Han er på vej til at bryde op for vinteren, og hans svigersøn har allerede drevet køerne til det nye sted, hvor der er vand, græs og læ for vinterstormene. Vinteren er en svær tid for de mongolske nomader. Der må lægges ekstra uld-filt om gher'ene for at holde den ekstreme vinterkulde ude.

»Selv om det er svære tider, så skal vi på landet nok klare os. Vi kan altid skaffe mad, og jeg ønsker mig aldrig tilbage til de gamle tilstande,« siger Purevdorj. Køerne og fårene er hans ejendom, så han har altid kød og mælkeprodukter at bytte væk for salt, mel og ris. Og selv om overskuddet er ikke-

eksisterende, foretrækker han sin private ejendomsret frem for det kollektive landbrug. Frihed kan ikke gøres op i penge.

Eller som embedsmanden fra statsadministrationen udtrykker det: »Før i tiden så vi russiske propagandafilms, der viste de vestlige proleterer, som døde af sult. Der var ganske givet sandheder i filmene, men de var sort-hvide og frygteligt kedelige. Nu ser vi amerikanske film, der fremstiller russerne som idioter. De er ganske givende, men de er i farver. Og det er underholdende.«

Birgitte Hougaard er journalist. Hun har netop besøgt Mongoliet.

Mongoliet får dansk hjælp til skolevæsen

Udvikling: Danmarks Lærerhøjskole og DANIDA hjælper Mongoliet med at genopbygge skolevæsen efter Sovjetunionens kollaps.

AF ELISABETH LUMBY

Danmarks Lærerhøjskole (DLH) er i fuld gang med at hjælpe Mongoliet med at opbygge et selvstændigt uddannelsessystem efter Sovjetepoken. Det er et led i den hjælp, som DANIDA yder Mongoliet frem til 1997 – selv om det vidtstrakte og tyndt befolkede steppeland ikke i traditionel forstand er et u-land.

»Mongoliets undervisning og uddannelse blev styret benhårdt fra Moskva, mens

landet var en del af Sovjetunionen. Vi skal bl.a. hjælpe mongolierne til at genfinde det grundlag, de vil drive skole på – deres nationale identitet, deres kulturelle arv,« siger rektor Tom Ploug Olsen, DLH.

Børn dropper skolen

Kun en kvart million af Mongoliets 2,5 mill. indbyggere bor i hovedstaden Ulan Bator. En meget stor del af resten er nomader. Det giver det problem, at 20-25 pct. af børnene dropper ud af skolen allerede i 2.-3. klasse, og én af topprioriteterne er at få bragt denne tårnhøje frafaldsprocent ned, eventuelt ved hjælp af fjernundervisning.

»Derfor er en af hovedhjørnestenene et forskningsprojekt om børns hverdagsliv,« fortsætter Tom Ploug Olsen, der sammen med pro-

fessor Per Schultz-Jørgensen og en halv snes øvrige DLH-forskere i godt et år sammen eller hver for sig med jævne mellemrum har været i Mongoliet.

Primært i hovedstaden Ulan Bator, hvor de efter planlægningsfasen nu er i gang med nogle konkrete uddannelsesforløb for mongolske lærere fra regionerne, som så tager hjem og underviser deres kolleger lokalt.

»Vi koncentrerer os i første omgang om fagene natur/teknik, samfundsfag/historie og matematik samt indskoling, almen pædagogik (læseplaner og skoleudvikling) og forskning,« siger Tom Ploug Olsen.

»I næste fase vil vi også beskæftige os med skoleledelse, som mongolske skoleledere skal studere på nærmeste hold i Danmark, samt hjælpe med at oprette

en lærerhøjskole og hjælpe med lærernes grunduddannelse og specialpædagogik.«

Nyt projekt

DANIDA har afsat 8 mill. kr. til denne foreløbigt tre-årige bistand. Det er første gang Lærerhøjskolen som institution går ind i et sådant projekt, men DANIDA har allerede bedt DLH om at fungere som en dansk ressourcebase og udarbejde et identifikationsprogram med henblik på at oprette en lærerhøjskole i den afrikanske stat Zambia.

»Vi lærer også meget om danske forhold ved at gå ind i sådan et samarbejde. Det er f.eks. interessant, at de problemstillinger, der rejser i natur/teknik i Mongoliet, er nøjagtigt de samme som dem, der rejser herhjemme,« bemærker Tom Ploug Olsen.

kilde: *Berlingske Tidende*, onsdag, 8. september 1993, 1. sektion, side 8.

En genoplivet tradition eller et råb om hjælp og samarbejde?

The Mongol Messenger nr. 37, 14. september 1993 - oversat af Jan Koed

Mongolernes Verdensforsamling (The World Assembly of Mongols) åbnedes mandag (13. sept.) i Ulaanbaatar med deltagere af mongolsk oprindelse forsamlet for at diskutere deres fælles skæbne og udfordringer. Den blev stiftet af Den mongolske Udviklingsstøttefond og Samslutningen af Fred- og Venskabsorganisationer under den mongolske præsidents og den mongolske regerings protektion. I mødet deltog mongoler bosat i USA, Frankrig, Tyskland, Taiwan, Indien og Nepal. Der var også delegationer fra republikkerne Buriat, Tuva og Kalmyk i Den russiske Føderation og fra Indre Mongoliet i Kina.

I mødet, der åbnedes med 2 traditionelle mongolske musikstykker *Morin Huur* (hestehovedviolin) og *Urtyn Duu* (sang), deltog også den mongolske præsident *P. Ochirbat* og statsminister *P. Jasrai*.

Den mongolske præsident bemærkede, at mødet, der blev holdt i den store *Chinggis Khans* fødeland, kunne opfattes som endnu en side i mongolernes historiebog. Han gav udtryk for, at der havde været opgangs- og nedgangstider i mongolernes historie, men at bevaringen og udviklingen af mongolernes sprog, kultur og nationalitet er deres stolthed. Hr. *Ochirbat* understregede, at historie, sprog, kultur og civilisation knytter mongolerne sammen, og hvis denne forbindelse konsolideres og mongolernes traditionelle, intellektuelle ånd får nyt liv, så kan vi styrke grundlaget for Mongoliets uafhængighed. I denne forbindelse henviste han til det afgørende behov for at samle det mongolske folks intellektuelle styrke. Hr. *Ochirbat* påpegede, at tiden var inde for de mongolske nationer til at udvikle økonomiske, kulturelle og humanitære bånd for at styrke fremskridtet og udviklingen.

"Under de nuværende forhold, hvor processen med at etablere en ny, retfærdig verdensorden er begyndt, bør sådanne forbindelser og samarbejdsforhold ikke forfølge noget politisk formål," understregede den mongolske præsident.

Efter den mongolske præsidents åbningstale blev der holdt en tale af hr. *D. Byambasuren*, præsidenten for Den mongolske Udviklingsstøttefond, med titlen "Verden i dag og mongolernes fælles skæbne". Han sagde, at skønt mongolerne kun udgør 0,2% af verdens befolkning og lever i 12 lande over hele verden, har de retten til og muligheden for at bidrage til menneskehedens nutid og fremtid. I denne forbindelse skitserede han de

overordnede retningslinjer for de indbyrdes forhold og samarbejdet mellem mongolerne i hele verden. Ifølge hr. *Byambasuren* omfatter det samarbejde inden for områderne kultur, videnskab og uddannelse samt økonomi, den humanitære sektor, økologi og ledelse.

Hr. *Byambasuren* foreslog oprettelsen af Mongolernes Verdenssammenslutning (World Association of Mongols) med offentlig deltagelse, som kunne dirigere det store flertals bestræbelser ind i virkeliggørelsen af konkrete projekter. En sådan sammenslutning kunne have afdelinger i forskellige lande. Ifølge ham kunne der holdes et møde i Mongolernes Verdensforsamling hvert andet eller tredje år, og det blev også foreslået at afholde en kunst-, kultur- og sportsfestival med deltagelse af de mongolske nationer hvert tredje år med start i 1995. Gæster fra andre lande talte også ved Mongolernes Verdensforsamling. Nogle af dem understregede vigtigheden af en sådan forsamling af mongoler, mens andre lovede alle mulige former for støtte - også finansiel - til Mongoliet, hvis behovet skulle opstå. Men under alle omstændigheder bragte Mongolernes Verdensforsamling deltagere af mongolsk oprindelse sammen fra hele verden, som ifølge nogle af dem var en genoplivning af *hurildai*-traditionen - en forsamling på *Chinggis Kahns* tid, mens det ifølge andre var et forsøg på at tiltrække rige udlandsmongolers opmærksomhed mod behovene og udfordringerne i dagens Mongoliet.

MONGOLSKE SHAMANER

DEL 3 af Rolf Gilberg

Konflikt mellem shamaner og lamaer

Allerede fra 1577 udstedte *Altan Khan*, vejledet af den 3. *Dalai Lama Sonam Gyatso*, forbud mod shamanerne og deres religiøse virksomhed. Især lavede han forbud mod at gøre blodoffer og at eje *ongghot*-figurer, og dem, der var, skulle brændes. Man fik indsamlet mange hundrede *ongghot*-figurer. De afbrændte figurer ønskede 3. *Dalai Lama* erstattet med figurer af den 6-armede *Makhala*, lamaismens beskyttergud. Samtidig blev de shamanistiske formularer forbudt og erstattet med buddhistiske bønner. Denne lov gjaldt for både Tumet- og Ordos-mongolerne.

En Torgut-mongol munk, *Neyici Toyin* (1557-1653) fra den vestlige del af Mongolernes Land blev missionær blandt Khorchin-mongolerne i øst, hvor han vandt adelsmændene for lamaismen. Blandt andet forklarede han i en tale, han gav i 1636, at tilbedelse af de shamanistiske *ongghot*-figurer ville være en stor hindring for adelen til at opnå det evige frelse. Dette udsagn ændrede de fleste adelsmænds holdning, som så sendte folk ud for at indsamle *ongghot*-figurer fra hele Khorchin området. Resultater af denne indsamling var en bunke *ongghot*-figurer, der fyldte mere end en ger. Det må have svaret til omkring adskillige tusinde figurer. De blev alle brændt.

Hos vestmongoler i Ili-dalen gav munken *Caya Pandita* (1599-1662) i 1650 en forordning, som gik ud på, at alle, som havde set andre dyrke *ongghot*-figurer, skulle tage disse figurer og brænde dem. Man måtte desuden tage "syndernes" heste og får. Videre hed det, at man måtte tage heste fra de mennesker, som lader sig rense med røg foretaget af en shaman. Dertil skulle man "rense" sådanne shamanerne ved at smøre dem ind med hundelort.

Lamaismen slog ikke igennem hos Buryat-mongolerne før 1712, da en tibetansk missionær ankom. Han grundlagde 1730 det første kloster i området. De buryatiske shamaner blev ikke alvorligt forfulgt før omkring 1820, da man indsamlede store mængde *ongghot*-figurer, shamantrømmer og shamandragter, og brændte det hele.

Sammen med lamaismens forfølgelse af shamaner og afbrænding af figurer, gav lamaismen folk tilsvarende tilbud for at optage konkurrencen direkte med shamanerne om tilhængere. Lamaismen fokuserede på den tantriske del af buddhismen. Da buddhismen omkring år 700 sivede ind i Tibet, fik den kontakt med den lokale Bøn-religion. I stedet for at udråbe den lokale Bøn-religion

og dens shamaner til djævlens værk og uden betydning for menneskene, som andre religioner ville have gjort, forklarede buddhisterne lokalbefolkningen, at Bøn kun var et lille hjørne af alt det, som buddhismen rummede. Kun buddhismen havde nøglen til resten og ville stille en dybere indsigt og bedre forståelse af livet til rådighed for den, der troede. Som resultat af denne holdning blev mange lokale guder indarbejdet på laveste niveau i den tibetanske form for buddhisme. En lignende taktik brugte buddhisterne til at uskadeliggøre de mongolske shamaner, så de guder, de troede var deres, pludselig "i virkeligheden" hørte til en større buddhistisk sammenhæng. Den buddhistiske tantrisme udviklede sig på de områder, som lå tættest op af shamanlignende aktiviteter, for at trække kunderne over til sig.

Da det gik op for missionærmunken *Neyici Tiyin*, at mongolerne brugte mange magiske formularer, delte han rundhåndet ud af de hemmelige buddhistiske bønner. Det bragte ham i konflikt med andre lamaistiske munke, men det skaffede lamaismen mange nye tilhængere blandt almindelige mennesker.

Nu da *ongghot*-figurerne - forfædrenes beskytterguder - var blevet forbudt, sad mongolerne tilbage med et tomrum i deres verdensbillede. Men til udfyldning af dette hul kunne tantrismen tilbyde beskytterguder af enhver art. For de mennesker, som forestillede sig, at de stærkeste shamaner, var de, som kontrollerede flest *ongghot*, må den uendelige mængde af lamaismens guder, hvor nogle endda kunne optræde i flere forskellige former, og hvor der også var plads blandt guderne til de kirkelige grundlæggere og de særlige lokale og velkendte guder, må have været totalt overvældende.

Shamanerstatninger

Som et led i undertrykkelsen af de mongolske shamaner, tilbød lamaistiske munke, der havde ekstatiske egenskaber, sig som erstatning for de funktioner shamaner normalt udførte.

Laying-lama (Diyanci) eller *Haikh-lama* var en af den slags. Til hans almindelige uddannelse som lamamunk blev der tilføjet en periode på 404 dage, således at han tilbragte 101 dage i hvert sit anerledes landskab. Den sidste af disse 4 områder skulle han tilbringe på en udkastningsplads for døde. Der skulle han bruge tiden til bøn, faste og meditation. Udmattet af lang tids faste og påvirket af ritualer ville han på et tidspunkt opleve visioner. Mens han tilbragte tiden blandt bunker af men-

neskeknogler på udkastningspladsen i græslandet, forventedes det af ham, at han lavede sine egne rituelle genstande af de tilstedeværende menneskeknogler. Med dem som råmateriale fremstillede han en fløjte af et lærbensknogle, lavede skåle, en dobbelt tromme af hovedskaller og en bedekrans af benperler.

Laying-lama optrådte som forklædt shaman uden shamandragt, uden shamanhovedtøj og uden shaman-tromme, og fremsagde halvbuddhistiske formularer og kaldte buddhistiske guder til live i stedet for shamanens hjælpeånder.

Gurtum-lama var en anden slags shaman-erstatning. Han kunne i ekstatiske tilstande uddrive dæmoner og spå om fremtiden. I modsætning til *Laying-lama* arbejdede *Gurtum-lama* i et kloster og deltog i alle store tempelfester. *Gurtum-lama* var magiker, en mystisk og frygtet person, som havde kontakt til skrækindjagende guder og som i ekstatiske tilstande udlånte sin krop til en af disse rasende guder. En efter en kunne mongoler så komme med offergaver og stille *Gurtum-lama* spørgsmål om sygdom og andre af hverdagens problemer, mens han var i trance.

Buddhismen overtog ekstasen fra den lokale Bøn-religion i Tibet og videreudviklede den til det lamaistiske Statsorakel, et forbillede på en *Gurtum-lama*. Statsoraklet boede i Nechung-klosteret i Lhasa, hvor han flere gange om året ville blive stillet spørgsmål med relation til landets ledelse.

Efterhånden dukkede der mindre betydningsfulde orakler op ved andre klostre, hvor de med deres særlige evner blev medier for guddomme. Denne ville tage bo i munken og bruge hans krop til at kommunikere med menneskene. Tibetannerne tror, at ånder, især ved fuldmåne, tager bo i et orakel og taler direkte til publikum og besvarer deres spørgsmål. Hvert orakel er medie for en bestemt gud.

Som et led i kampen for at undertrykke shamanerne, indførtes både *Gurtum-lamaer* og orakler ved de mongolske klostre.

Man låner fra hinanden

Under sit besøg til Mongoliet i 1960 hørte den ungarske shamanforsker Dioszegi følgende:

Den uforsonlige strid mellem shamaner og lamaer kan illustreres med den sørgelige historie om *Suncig Udgan*, en 25-årig kvindelig shaman, hvis 5-årige søn blev sendt i kloster for at blive munk. Moren hængte sig selv af sorg, dog først efter at have sendt forbandelser over sit barn.

Det voldsomme had mellem shamaner og lamamunke synes at være mildnet lidt med tiden. Man kan se nogle ændringer ved at betragte shamanfamiliernes

stamtavler, hvor et stigende antal familiemedlemmer går over til lamaismen. Der forekommer i sjældne tilfælde et slags samarbejde mellem shamaner og lamamunke. Det sker oftere at en lamamunk vil fortælle en skrantende syg person, at vedkommende vil ikke blive rask, før personen bliver shaman. Det er endda sket, at en lamamunk er blevet lærer for en shamanlærling. Dioszegi mødte faktisk en shaman, som var startet med at være munk, men så senere havde konverteret og var blevet shaman.

Blandt mongoler udviklede forholdet sig mellem shamaner og lamamunke på en sådan måde, at der var en tendens til, at shamaner ville tage noget af lamaernes grej til sig - skykraver, magiske dolke, udsmykning med kranier, og den slags - hvorimod lamamunkene ville udvikle shamanerstatninger for at hugge kunderne fra dem. Gennem tiden synes shamanismen og lamaismen at have fået en eller anden form for sameksistens med lamaismen som den stærkeste. For at beskytte sig mod forfølgelse gemte shamaner sig under en tynd lamaistisk skal.

Da mongolerne i både Indre og Ydre Mongoli kom under hver sit kommunistiske styre blev både shamaner og andre religiøse specialister uønsket i samfundet. Til trods for shamaner er blevet forfulgt af den ene eller den anden grund gennem århundreder, og ekstra meget gennem det meste af 1900-tallet, synes de at have overlevet i isolerede områder.

Således har både mongolske og kinesiske forskere haft kontakt med 9 shamaner i Bargha-området siden 1978. Lamaismen synes at have haft en større indflydelse på hvide shamaner end på sorte shamaner. Nødvendigheden af at skjule sig for at overleve har gjort at mange shamaner ikke mere har rigt udsmykkede dragter, som de kendes fra de eksemplarer, Henning Haslund-Christensen bragte til Danmark fra Bargha-området. Iklædt den slags dragter ville shamanerne synliggøre sig for tydeligt.

Nutidens østmongolske shamaners dragter adskiller sig kun fra den almindelige mongoldragt ved et 5-farvet forklæde, som ligner det manchushamaner og nogle *Laying-lamaer* har brugt, og som hurtigt kan rulles sammen og gemmes.

MONGOLSK LAMAISME

af Rolf Gilberg

Buddhisme

Buddhismen opstod i Indien for omkring 2.500 år siden. Det er dog uden for denne artikels sigte at komme med en fyldestgørende forklaring på buddhismen. Den må søges andre steder. Efter et par hundrede år delte buddhismen sig i groft taget 2 retninger. "Det lille fartøj" (*hinayāna* eller *theravādin*) bredte sig til Sydøstasien (Srilanka, Burma, Thailand, Laos, Vietnam, Indonesien og så videre). "Det store fartøj" (*mahāyāna*) bredte sig til Østasien (Kina, Korea og Japan).

Noget af det, der var særlig typisk for mahāyāna buddhismen, var skabelsen af begrebet, *bodhisattva*, som betyder et væsen bestemt til oplysning. En bodhisattva er en person, som har afsluttet sin ring af genfødsler og har opnået den indsigt, som giver adgang til *Nirvana*, en slags paradys, hvor al lidelse er ophørt. Bodhisattvaen afstår imidlertid fra at opnå buddhatilstanden og forsøger i stedet at hjælpe mennesker på jorden til at nå frem til Nirvana. Det betyder, at selv lægmænd kan blive frelste.

Det er også typisk for mahāyāna, at der er friere regler for det religiøse liv.

Omkring år 600 efter vor tidsregning opstod der en ny retning tantrabuddhismen indenfor mahāyānabuddhismen. Karakteristisk for tantrismen er dens komplicerede hemmelige ritualer, en overflod af magiske trylleformularer, amuletter og symboler, dens brug af mystiske diagrammer og billedlige fremstillinger af dens guddomme.

Buddhismen til Tibet

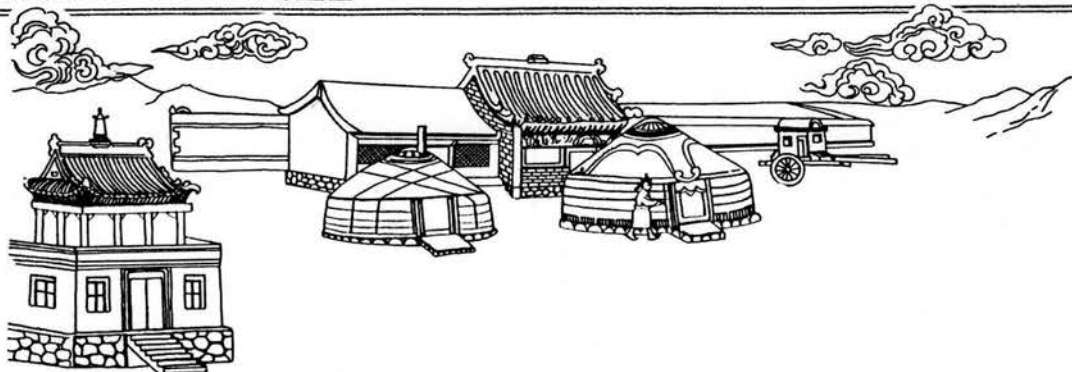
På grund af Silkevejen nåede mahāyānabuddhismen allerede i 200-tallet til Kina, hvor der fandtes andre religiøse eller filosofiske retninger, som den skulle kæmpe med om menneskenes gunst. Omkring 650 kom buddhismen til Tibet, men den havde her ringe fremgang. Det skyldtes den fjendtlige indstilling hos dyrkerne af den lokale shamanistiske bøn-religion. I midten af 700-tallet giftede den tibetanske konge sig med en prinsesse fra Nepal og en prinsesse fra Kina. De bragte med sig hver sin buddhistiske variant. Det første buddhistiske kloster blev bygget i 787. Der skete en buddhistisk opblomstring. Den store tantriske mester *Padmasambhava* dannede en sekt "De Gamles Skole" (senere kendt som De Røde Hattes Sekt), som optog mange elementer fra bønreligionen. I 850 kom en modreaktion, hvor buddhismen blev næsten helt undertrykt. Først omkring år 1000 blomstrede buddhismen op igen. Det skete ved, at der dannedes flere forskellige sekter samtidig med at konge

Tsongkhapa

dømmet gik i opløsning. Den første sekt som kom til magten både i den kirkelige og verdslige administration var *Sakya*. Dens succes skyldtes for en stor dels vedkommende, at mongolerne under *Kublai Khan* erobrede landet og gjorde det til ét igen. Sakyaoverhovedet, den lærte abbed *Phakpa* blev af *Kublai Khan*, efter at have besøgt ham ved hoffet, udnævnt til regerende lama. Sakyasekten beholdt magten i Tibet til 1336.

År 1417 blev den tibetanske buddhisme reformeret af lamamunken *Tsongkhapa* (1357-1419). Han grundlagde *Geluphasekten* (De Gules Hatte Sekt) og udskilte den fra 'De Røde Hatte's sekt, fordi han var utilfreds med præsternes levemåde. Inden for lamaismen kan man betragte *Tsongkhapa* som en reformator (ligesom *Luther* indenfor kristendommen), der ændrede på reglerne for, hvad munkene måtte. Han ønskede, at munkene skulle beskæftige sig mere med det åndelige liv end med det jordiske. Han mente, at klostervæsenet var præget af forfald og strammede derfor munkenes leveregler.

Geluphasekten fik efterhånden magten i det tibetanske samfund både politisk og åndeligt. Denne magt beholdt de indtil kineserne i 1950 besatte landet. *Tsongkhapa* blev født på det sted, hvor klosteret Kumbum (Ta Er) ligger, i dag i den kinesiske provins Qinghai. *Tsongkhapa* bliver afbilledet i munkedragt iført spidshat med visdommens sværd på sin højre side og en bog på sin venstre. Han genfødes i Dalai Lama, som frem til 1950 havde residens i Potala ved Lhasa, sidenhen i Indien.

I den tibetanske buddhisme kalder man de højest uddannede munke for lamaer. Derfor kaldes den tibetanske buddhisme ofte for lamaismen.

Lamaismen indførelse i Mongoliet

Den religion, mongolerne havde før buddhismen blev indført, fokuserede på ånderne i naturen og at shamaner hjalp menneskene. Buddhismen kom fra Tibet til Mongoliet. De første forsøg på at gøre mongolerne lamaister skete allerede på *Chinggis Khans* tid. Han var selv vokset op med shamaner og lyttede meget til, hvad de sagde. *Chinggis Khan* besluttede sig dog for på et tidligt tidspunkt ikke at favorisere en bestemt religion, alle var velkomne hos mongolerne. Hans sønnesøn *Kublai Khan*, grundlæggeren af Yuan-dynastiet (1260-1368), fortsatte denne holdning. Til trods for, at han støttede Sakyasekten, og der blev bygget et kloster i Beijing, bredte lamaismen sig kun i overklassen. Det mongolske folk som sådan holdt sig til deres shamaner. Måske ønskede overklassen af politiske grunde en mere systematisk præsteorganisation, som ville være lettere at kontrollere end de individuelle shamaner. Men der skulle gå flere hundrede år, før buddhismen havde tag i den mongolske befolkning. *Kublai Khan* var dog klar over, at man ikke skulle vælge en kinesisk religion eller en kinesisk udgave af buddhismen til mongolerne. Med religionen ville sprog og kultur følge i kølvandet. *Kublai Khan* ønskede ikke, at mongolerne skulle blive afhængig af det kinesiske sprog og deres kultur. Det var derfor meget klogt set af ham, at skulle mongolerne have ny religion, skulle den indføres et andet sted fra. Tibet, som han netop havde erobret, ville være et passende sted, fordi dens kultur lå så tæt op ad mongolernes, at den ikke væsentligt ville påvirke mongolernes.

Ved Yuandynastiets fald i 1368 blev mongolerne igen sendt ud på steppen. Lamaismen mistede atter sit fodfæste. Der skulle gå omkring 200 år, før lamaismen påny fik gode muligheder blandt mongolerne. I hele den periode havde lamaismen fået den totale magt i Tibet.

I 1577 ønskede Tumetmongolfyrsten *Altan Khan* på opfordring af sin nevø, Ordosfyrsten *Sechen Kungtaiji*, at få besøg af en tibetansk lamapræst. Han sendte sit ønske til Tibets hovedstad Lhasa, for at få besøg af en munk, som kunne udbrede kendskabet om buddhismen til hans folk, Tumetmongolerne. De boede lige uden for Den Store Kinesiske Mur. *Altan Khan* mente, at det politisk ville være det rigtige tidspunkt, at få en ny religion ind på markedet. Hvis det var ham, der indtrodere den nye tro, ville han få en stærkere stilling i samfundet og dermed mere magt. Fra Lhasa sendte man munken *Sonam Gyatso* (1543-1587), som tilhørte Gelugpa. Ved en stor højtidelighed i Khukhu Khoto (dagens Hohhot) gik fyrst *Altan Khan* over til lamaisme, og han bød sit folk at følge med. Det samme gjorde Ordoshøvdingen. Således blev Gelugpasekten (De Gule Hattes Sekt) indført blandt mongolerne. *Altan Khan* blev så begejstret for den nye religion, at han gav *Sonam Gyatso* titlen "Dalai", der betyder "det store ocean", det vil sige en, der ved meget. *Sonam Gyatso* var elev af en elev af *Tsongkhapa* og blev senere betragtet som den 3. Dalai Lama. De er alle reinkarnationer af *Tsongkhapa*.

Lamaismens første tid blandt mongoler

Altan Khan lod de første lamaistiske templer og klostre bygge i sin nye by, Khukhu Khoto (Hohhot), som han havde grundlagt 40 år tidligere. Den udviklede sig til et buddhistisk center, hvorfra lamaismen bredte sig mod øst, nord og vest ud over steppen til alle mongolgrupperne. *Altan Khan* lod også de hellige bøger oversætte fra tibetansk til mongolsk.

Khalkhamongolprinsen *Abadai Khan* besøgte Khukhu Khoto og talte både med *Altan Khan* og den 3. Dalai Lama. *Abadai Khan* blev begejstret for de nye ideer og så i den tibetanske form for buddhisme en mulighed for at forstærke sin magt i Ydre Mongoli. I 1586 grundlagde *Abadai Khan* det første kloster, Erdene zu, i Ydre Mongoli.

Mongolsk lamamunk

Den 3. *Dalai Lama* døde i 1587. Gelugpaadministrationen i Lhasa var klar over, hvor vigtigt det ville være at få spredt lamaismen blandt mongolerne. Det viste sig derfor, at den 4. *Dalai Lama* (*Yonten Gyatso* 1589-1617) blev født som barnebarn af *Altan Khan* i Khukhu Khoto, som på det tidspunkt var mongolernes lamaistiske centrum. Han blev sendt til Lhasa for at blive uddannet til *Dalai Lama*. At have en genfødt *Dalai Lama* i *Altan Khans* familie synes at være et stærkt politisk valg, hvilket ville hjælpe med at få gjort mongolerne til lamaister. Mongolprinsens interesse for lamaismen fik et stort antal mongolske adelsmænd til at gå i kloster for at få en boglig uddannelse.

I begyndelsen af 1600-tallet var de sydlige mongolfolk i Chakhar og Ordos gået over til lamaismen, og der blev bygget mange templer og klostrer. I øst, langs Xingans Bjergenes vestskråninger introducerede den sidste store mongolfyrste *Ligdan Khan* (1604-1634) lamaismen blandt Khorchinmongolerne og Kharchinmongolerne. Ved hans død fik manchuene indflydelse på valget af den næste Khan.

Odur Gegen (1635-1723), som var søn af en *Khal-khaprins*, blev den åndelige leder af lamaismen i Ydre Mongoli med centrum i Erdene zu. På samme måde som man i Indre Mongoli havde talt imod shamanerne og deres *ongghot*-figurer, forsøgte man at mindske shamanernes indflydelse. Under *Odur Gegen* voksede Gelugpasektens magt i Ydre Mongoli.

Manchukejserne i Kina beskyttede lamaismen og støttede dens spredning blandt mongolerne for at gøre dem mere fredelige. Nu da (1644) mongolerne havde hjulpet med at bringe manchuene til magten, ønskede manchuene ro i området, derfor gav de støtte til bygning af flere templer og klostrer. Manchuene betragtede buddhismen som en stærk politisk faktor, som de hellere ville arbejde sammen med end imod.

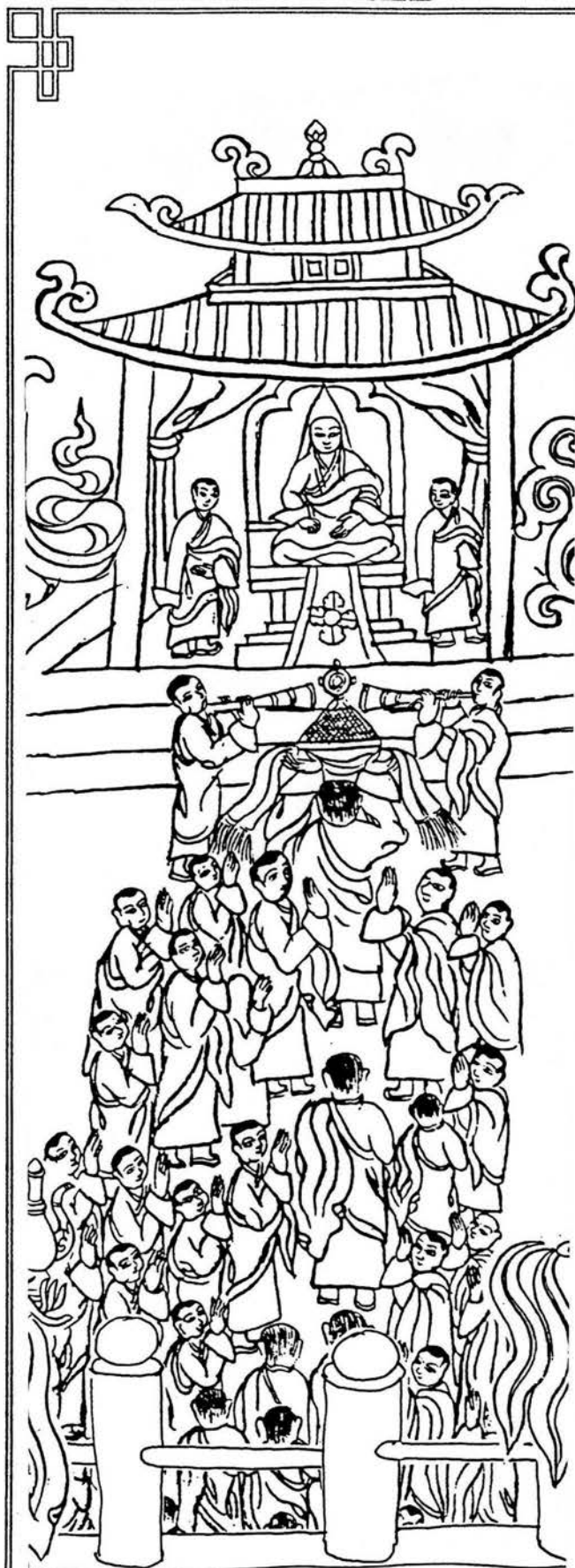
Manchuene havde fundet ud af, at tilstedeværelsen af en lamareinkarnation (*khutukhutu*) forøgede antallet af buddhistiske mongoler. Før år 1900 var der ikke mindre end 243 af dem, deraf var 157 i Indre Mongoli, 35 i Khokhonorområdet i Qinghaiprovinsen, 19 i Ydre Mongoli og 14 i Beijing. Manchukejserne adskilte politisk og administrativt lamaismen i Mongoliet fra den i Tibet, som blev ved med at være det åndelige center for lamaismen i Mongoliet. Det religiøse sprog i Mongoliet fortsatte med at være tibetansk. Dog var de fleste vigtige religiøse skrifter oversat fra tibetansk til mongolsk.

Klosterliv

De lamaistiske klostre kunne være meget store med op til 10.000 munke eller meget små med kun 1 munk. De fleste var af forskellig størrelse der imellem. Det var almindeligt, at man startede i klosteret som en lille dreng i 5-6 års alderen. Munkene fik uddannelse i klosteret til at læse og forstå de hellige skrifter. De dygtige drenge fik en højere uddannelse.

I de store klostre havde man nogle særlige munke til at holde ro og orden. Man kunne kalde dem for politilamaer. De var klædt i folderige kapper, som nåede helt ned til jorden. På hovedet bar de en gul tekstilhjelm med opretstående frynser. Politilamaen kunne under gudstjenesten forlade sin plads og gå rundt mellem de bedende munke for at holde øje med at ingen sad og lavede andre ting, for eksempel spillede kort i et mørkt hjørne. Man havde vedtaget, at han i denne funktion var "usynlig", forstået på den måde, at han ikke forstyrrede ceremonien.

Munkene gik klædt i et skørt om livet med en vest på overkroppen og over den en toga, som hang over skuldre og arme. Derunder bar munken undertrøjer og underskørt. Han brugte kun bukser, når han var på rejse uden for klosteret. Munkenes dragter var altid syet af røde og gule stoffer.

Lodaitegning

De menige munke havde fast arbejde med at passe klosterets drift. Nogle havde køkkentjeneste, andre passede dyr, og andre igen dyrkede planter. Munke med højere uddannelse tog sig af at lede ceremonier, undervise og studere for at opnå endnu mere viden. Nogle munke fik specialuddannelse og blev læger eller kunstnere, for eksempel malere.

Nogle af de religiøse ceremonier blev ledsaget af musik. Man havde særlige musikinstrumenter til dette formål. De største var 3 meter lange trumpeter. De blev altid spillet på parvis.

Genfødsel

Ved den årlige nytårsfest og et par andre gange i årets løb optræder munke klædt i farvestrålende dragter og store papmachémasker i klostergården. Mongolerne kaldte sådanne munkedansere for *tsamdansere*. Ud over at være underholdning for de besøgende, beskriver dansene vigtige dele af lamaismen. Da mange af de besøgende ikke kan læse og skrive, får de gennem pantomimedansen viden om religionen. Blandt de dansende optræder en række skrækindjagende figurer, som skal vænne de troende til ikke at blive bange for de uhyggelige dæmoner og trolde, der befolker 'sjælestien' fra livet til dødsriget.

Når et menneske dør, skal dets sjæl vandre gennem et ingenmandsland mellem livet og dødsriget, hvorfra den atter kan genfødes. Rejsen varer 49 dage. Langs 'sjælestien' i det ukendte land skjuler der sig trolde, dæmoner og djævle, som vil forskrække sjælen bort fra 'sjælestien'. Hvis sjælen ikke kan finde tilbage til stien og nå frem til dødsriget, vil den strande i ingenmandsland og være fortabt for altid. Først når den når dødsriget, kan den blive genfødt og få en ny mulighed for at forbedre sin tilværelse og måske opnå en højere indsigt. Det er derfor vigtigt, at sjælen ikke bliver bange for 'sjælestien's dæmoner.

De efterladte kan hyre en *Haikhlama*, som med sine magiske våben kan bekrige dæmonerne langs 'sjælestien', for at den dødes sjæl uhindret kan få ro til at passere forbi, mens dæmonerne er optaget af at slås med *Haikhlamaen*.

Erdene zu

I 1586 grundlagde *Abadai Khan* det første kloster, Erdene zu (Erdeni-yin-juu), i Ydre Mongoli en halv kilometer fra *Chinggis Khans* gamle hovedstad Karakorum. Den lå på det tidspunkt i ruiner. Man lånte uhæmmet byggemateriale fra ruinerne til byggeriet af Erdene zu, at Karakorum stort set forsvandt fra jordens overflade. I hver sin store stupa ligger *Abadai Khan* og hans søn *Dhüring Khan* begravet (se billed næste side).

Erdenezu

En stupa er en religiøs mindestøtte, som kan rumme asken af en fornem person, en lama eller et religiøst relikvie. Stupaer findes i alle størrelser fra små på få cm's højde til store på op til 25 meters højde. Stupaer findes i eller ved templer eller stående på særlige hellige steder ude i naturen, hvor man vil give et offer.

Mange stupaer symboliserer de 5 elementer, som mennesket ifølge lamaismen styres af. Den nederste sektion symboliserer jorden. Oven på den står en kuppel (symbolet på vand). Derover en slank, lagdelt hals (symbol på ild). Øverst sidder en halvmåne (symbol på luft) og en kugle (symbol på æter).

I tidens løb blev Erdene zu delvis ødelagt, når krig hærgede området. Klosteret blev flere gange genopbygget eller restaureret, for eksempel i 1760-1796, 1808-1814 og 1944-1947. Siden 1942 er klosteret blevet et offentligt, statsligt museum, hvor der nu kommer ca. 10.000 besøgende om året. Der pågår en konstant vedligeholdelse. Bygningerne er bygget i mongolsk, tibetansk eller kinesisk stil.

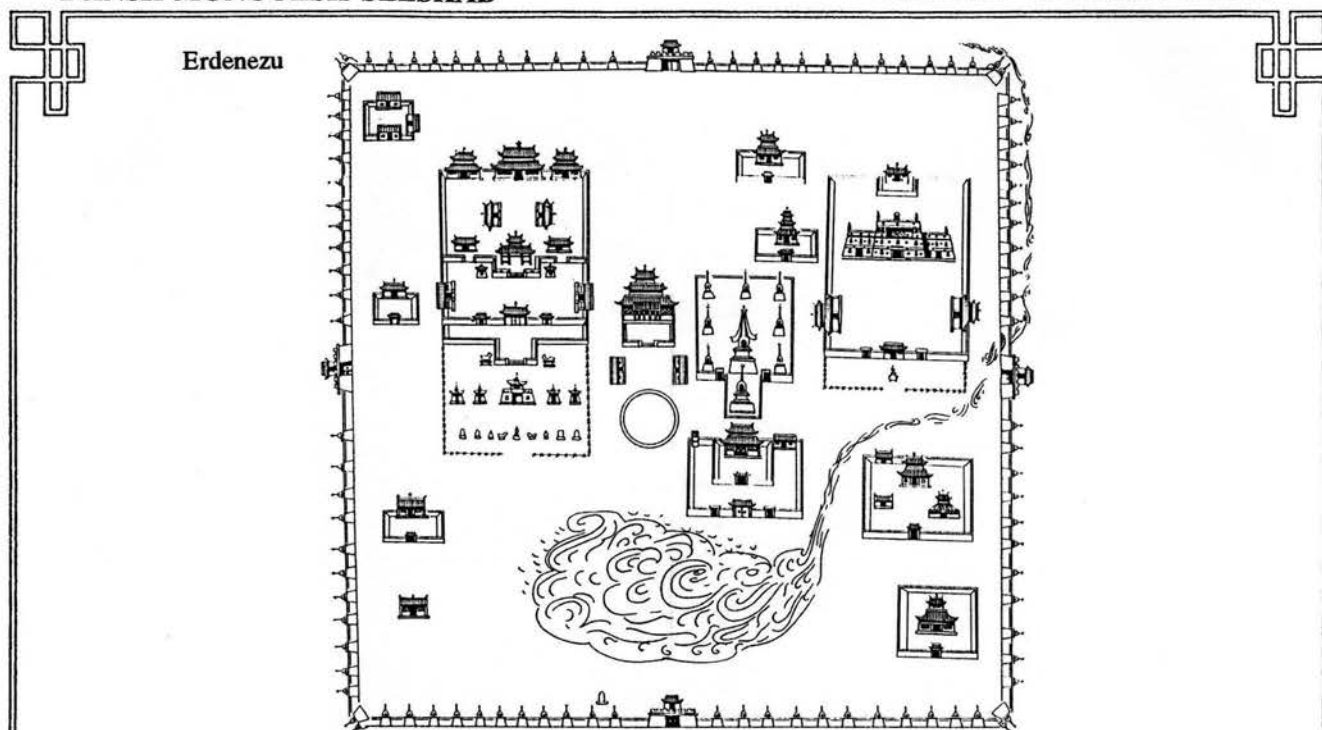
Erdene zu dækker et område på 400 meter gange 400 meter. Det er stadig omgivet af en hvidkalket mur med en port i hver af de 4 sider og pyntet med 108 stupa'er hele vejen rundt. 108 er et helligt tal for lamaismen, fordi den buddhistiske "bibel" er skrevet i 108 bind. Lamamunke med høj rang og prinser fik deres aske begravet i sådanne stupa'er. Klosteret rummede tidligere 60 store og små templer, hvoraf der nu kun er få tilbage.

Disse er restaureret og indrettet som museer med store samlinger af imponerende religiøse genstande fra forgyldte buddhafigurer til farvestrålende vægmalerier (*thangka*). I klosteret er der også manuskripter på mongolsk, tibetansk, kinesisk og arabisk, hvoraf en del er fra 1200-tallet og 1300-tallet.

Efter at Erdene zu blev bygget, dukkede der snart mange andre tempelklostre op overalt i landet. Klostre fik med tiden stor indflydelse på samfundet, blandt andet fordi der ikke var mulighed mange andre steder for at lære at læse og skrive. Og fordi klostrene modtog mange gaver fra troende, som gerne ville sikre sig både her og hinsides. Klostrene blev rige og økonomiske faktorer i landet. Gaverne var ikke kun guld og sølv, men kunne også være flokke af dyr eller jord med græsgange og tilhørende livegne hyrder. Klosterabbeden fik ofte den lokale feudale magt.

På den måde havde klostrene stor indflydelse på mongolernes hverdag. Man troede, at skæbnen var bestemt for én på forhånd, så havde man det ikke godt her og nu, kunne man kun håbe på, at man fik det bedre i det næste liv. En måde at forsøge at få et bedre liv næste gang, var at sende en søn i kloster, for dér at kunne lære at læse de hellige skrifter og bede for éns sjæl. Det var en af årsagerne til, at så stor en del af den mandlige befolkning havnede i klostrene.

I 1921 - året for folkerevolutionen i Ydre Mongoli - var der en total befolkning i Ydre Mongoli på ca. 600.000 mennesker, hvoraf over 100.000 levede i mere

end 700 forskellige klostrer. Med andre ord: Hver tredje mand var munk.

Det nye styre fortalte landets borgere, at mennesket selv havde indflydelse på sin skæbne. Almindelige mennesker uden medfødte privilegier fik stillinger højt op i administrationen. 1926 blev der vedtaget en lov, som adskilte kirken fra staten. Klostrene mistede dog ikke håbet på at få indflydelse, selv om den politiske magt var gledet dem af hænde. Samtidig gjorde det ny styre meget for at forbedre den enkelte mongols levestandard. Der oprettedes skoler, opbyggedes et sundhedsvæsen, og så videre. Langsomt mistede klostrene deres tilhængere, ikke kun troende, men også en del af de munke, som var lavest i systemet. Klostrene så deres stilling presset, og med dem som centre opstod der modrevolutioner.

Selv om en opstand i 1932 blev nedkæmpet af regeringen, udnyttede de rige klostre stadig de fattige hyrder. Derfor nationaliserede det nye styre klostrenes rigdomme i 1934 og fordelte dyr og græsgange til fattige hyrder. Hundrevis af munke mistede livet i 1930'erne, da det mongolske styres udgave af stalinismen slog til.

Det enkelte menneskes religionsfrihed var garanteret i Den Mongolske Folkerepubliks grundlov. Der var både frihed til på den ene side til at dyrke sin religion, og på den anden side at udsprede ateistisk propaganda. Dog var det strafbart at forhindre troende i at udføre deres religiøse ceremonier. Troende havde samme rettigheder og pligter som andre borgere, og der var ingen, som skulle oplyse om sit religiøse tilhold ved ansøgninger om arbejde, optagelse på skoler, og så videre, som det kendes andre steder fra, for eksempel USA. Der var hverken fordele eller ulemper i det offentlige liv for den

troende mongol. De udgjorde i 1980 25% af hele befolkningen. Ville man gøre sig gældende inden for det kommunistiske system, skulle man ikke være troende.

Religionsfrihed betød ikke, at der ingen kontrol var. Kirkens medlemmer måtte overholde loven lige som alle andre. Selv om konflikten mellem stat og kirke afspejlede henholdsvis et materielt og et åndeligt verdensbillede, så forfulgtes de troende ikke længere. Dette skete dog tidligere, især i 1930'erne og 1940'erne, fordi klostrene ofte var centre for kontrarevolutionære opstande mod styret.

Folkerepublikkens bedste forholdsregler imod klostrenes magt - i 1980 var der jo kun ét i brug, så nogen stor faktor er der ikke længere tale om - var et godt uddannelsessystem. Staten forbeholdt sig dog ret til at gribe ind, hvis religionen udnyttede de troende til skade for dem selv eller samfundet. For eksempel, hvis de forhindredes i at søge lægehjælp, når de blev syge; hvis kirken udbreder anti-socialistisk propaganda; og den slags.

Efterskrift

Læseren bedes bemærke, at forholdene efter kommunismens afskaffelse i 1990 har ændret sig meget. Mere frihed er på vej til den enkelte mongol, som begynder at interessere sig for hele den mongolske historie, også den, der ligger før 1924. Man interesserer sig også mere for religionen. I Ulaanbaatar er der opstået flere munkeskoler, hvor unge drenge uddannes i de religiøse kundskaber. Gandan klosteret er ikke længere det eneste aktive kloster i Mongoliet. Klostre og templer blomstrer op over hele landet.

Buddhas hellige relikvier i Mongoliet

The Mongol Messenger, 7. sept. 1993 - Oversat af Jan Koed

I næsten 50 år var mongolerne - trofaste buddhister - tvunget til at opgive deres tro. Men i virkeligheden døde den ikke ud. Med demokratiets komme blev trosfriheden for alvor en realitet, og religionen er blevet populær igen med fuld styrke.

En sjælden og umådelig betydningsfuld begivenhed fandt sted for de hundredvis af troende, da Herren Buddhas hellige relikvier blev bragt til Mongoliet, en enestående begivenhed, da det er første gang de hellige relikvier har forladt Indien. Æren for det tilfalder retteligt den indiske regering, der har efterkommet den mongolske regerings oprigtige ønske.

Hundreder af troende var kommet til lufthavnen Buyant Ukhua 30. august 1993. Blandt dem var præsten *Chojamt*, den øverste abbed for det buddhistiske Gandan-kloster i Ulaanbaatar, og han udtalte: "De hellige relikvier er her. Hvis de troende har den sande tro, så vil de modtage kraften."

Herren Buddhas hellige relikvier transporteredes i en bil under specialeskorte til det centrale kulturpalads midt i Ulaanbaatar den 15. i månekalenderen, en hellig dag for mongolerne.

De hellige relikvier blev placeret på et særligt udformet podium og 108 olielamper blev tændt. Afpasset til denne sjældne og hellige begivenhed fremførte lamaer fra Gandan- og Dashchoilin-klostrene særlige bønner, hvorefter den officielle indvielsesceremoni blev holdt. Mongoliets præsident *P. Ochirbat* udtalte, at overførslen af Herren Buddhas hellige relikvier til Mongoliet, det første land de har været flyttet til, er et tegn på, at trosfrihed - en umistelig menneskeret - nu er en realitet i Mongoliet. Buddhismen prædiker humanisme, og hvis den buddhistiske lære følges, vil det hjælpe med til at gøre de sociale forhold langt mere humane, understregede den mongolske præsident.

Præst *Bakula Rimpoche*, den indiske ambassadør i Mongoliet, sagde, at overførslen af Herren Buddhas hellige relikvier til Mongoliet er en usædvanlig hændelse, ikke mindst fordi Mongoliet er det første land de er blevet bragt til. Denne begivenhed vil ikke kun hjælpe med til at bringe fred og ro til Mongoliet, men også til resten af verden, sagde den indiske ambassadør.

Således har en usædvanlig sjælden begivenhed fundet sted i Mongoliets historie, som mange troende opfatter som et svar på deres bønner, idet landet i år har oplevet mange sørgelige og tragiske begivenheder som for eksempel tørke, snestorm, oversvømmelse, der krævede mange liv.

BURJATISCHER LAMA.

Troende, der prøver at få velsignelsen gennem de hellige relikvier, betaler 300 tugrik for en billet, men de tænker slet ikke på pengene, idet de ved, at de aldrig vil få denne usædvanlige lejlighed igen.

Oprindeligt var det planlagt at transportere de hellige relikvier til Darhan, Erdene, Erdene Zuu og Amarbayasgalant, men denne anmodning blev ikke imødekommet af den indiske regering. De hellige relikvier vil være tilgængelige for offentligheden indtil 30. september 1993, hvorefter de vil blive bragt tilbage til Indien.

Franskmænd hilser mongolsk kultur velkommen

The Mongol Messenger nr. 43, 26. oktober 1993 - oversat af Jan Koed

Fru *Alexandre Egly* er sekretær i forretningsudvalget for Fransk-Mongolsk Selskab. Hun er ekspert i orientalsk kultur og arkitekturforsker. Fru *Egly* er blandt dem der gjorde en indsats for at genoplive selskabets (grundlagt i 1969) aktiviteter i begyndelsen af 1980'erne. Her følger et interview fru *Alexandre Egly* gav MMs reporter *L. Nomin*:

Nomin: Hvad er formålet med Deres selskab for nærværende, og hvad har De foretaget Dem i den seneste tid?

Egly: Vores selskab blev dannet for at introducere det franske folk til den virkelige mongolske kultur. Siden vi begyndte på en frisk, har vi arrangeret to udstillinger: den ene i kulturministeriet i Paris med malerier udført af mongolske børn. Det var en stor succes. De 60 malerier kom hele Frankrig rundt. Professorer mødte frem til udstillingerne og holdt foredrag om Mongoliet for franske børn og forklarede for eksempel betydningen af 'ger' og 'hesteavl'. Så havde vi en anden udstilling i Boulogne under protektion af byens borgmester. Vores selskab præsenterede 52 fotografier af Naadam-festens tre 'mandlige' sportsgrene. Udstillingen varede en hel måned og var en succes. Denne udstilling blev også vist i Orleans og andre steder i Frankrig.

I 1986 afholdt vi også en mongolsk filmfestival i Frankrig. De klassiske mongolske film blev introduceret for det franske publikum. Da det var et udvekslingsprogram, sendte vi også 12 franske film til Mongoliet. Siden vi startede har vores selskab arrangeret månedlige foredrag om mongolsk kunst, litteratur, politik osv. i Museum Guimet i Paris. Hvert år forsøger vi at finde 8 eksperter i orientalsk og mongolsk kunst. Og hvert år har vi nye foredragsholdere. Foredragene arrangeres sædvanligvis fra oktober til juni.

Nomin: Hvordan er publikum sammensat?

Egly: Foredragene er meget populære. Det er ikke kun eksperter i mongolsk kunst der kommer, men også almindelige mennesker. Vores selskab vil gerne vise, hvad der er mongolsk kultur både før og nu. Det der fascinerer mig meget i Mongoliet er, at selv om man haster mod moderne tider, så bevarer man sin traditionelle kultur.

Nomin: Hvem betaler for selskabets aktiviteter?

Egly: Indtil i år betalte regeringen, men nu har den indstillet sin støtte på grund af økonomiske nedskæringer.

Nomin: Er Fransk-Mongolsk Selskab i vanskeligheder?

Egly: Omkostningerne stiger alle vegne, det er problemet. Vi arbejder gratis uden at tjene noget. Vi aflønner ikke vores personale, men vi må under alle omstændigheder betale for udstillingsmaterialer og transport med mere. Alt dette koster penge. Men vi klarer os.

Nomin: Koster det noget at deltage i Deres arrangementer?

Egly: Nej, de er gratis. Som jeg sagde er vi et non-profit selskab og tager ikke entré.

Nomin: Hvad er selskabets planer for fremtiden?

Egly: Vi planlægger endnu en mongolsk filmfestival i Frankrig. Men det er kun på projektstadiet i øjeblikket. En udstilling om den mongolske arkitekturs historie, som aldrig har været arrangeret i Vesten, vil blive vist under protektion af vores selskab og universitetet i Genova i 1994 i Italien. Tre af os er ved at forberede denne udstilling: Fr. *Paola Mortari*, professor ved universitetet i Genova og ekspert i mongolsk og tibetansk kunst og medlem af vores selskab, - hr. *Valentin Tkachev*, russisk arkitekturprofessor i Moskva - og jeg selv. Vi er næsten færdige med forberedelserne. Det vil blive en betydningsfuld mongolsk begivenhed i Europa. Som man ser er der nære relationer mellem Frankrig og Mongoliet. Og det handler ikke kun om vores selskab. For eksempel vil en udstilling af Zanabazars arbejder (en fremragende mongolsk maler og kunstner fra 1800-tallet) sammensat fra 3 museer i Ulaanbaatar - i henhold til en aftale mellem den mongolske og franske regering - blive åbnet i Museum Guimet fra den 26. november. Det er første gang, at Zanabazars masker og statuer forlader Mongoliet.

Udstillingskatalogerne er færdige. Vores selskab vil arrangere et foredrag på udstillingen. Det vil blive en meget vigtig begivenhed i Frankrig til vinter.

Mongoliets skatte

27. november 1993 - 14. marts 1994 er der i Paris en spændende udstilling af skatte fra Mongoliet fra 1600-tallet til 1800-tallet. Det drejer sig om 50 enestående værker af buddhistisk-mongolsk kunst udlånt fra museer i Ulaanbaatar. De udstilles for første gang nogensinde uden for Mongoliet. Udstillingen Mongoliets skatte finder sted på Musée National des Arts Asiatiques - Guimet, 6, Place d'Iéna, F-75116 Paris.

Planer om oprettelse af et mindre ostemejeri i Mongoliet

Del 1 af Henk Oosterhuis

September 1992 besøgte Henk Oosterhuis Mongoliet. Til daglig arbejder han på informationskontoret for Lelystads køndindustri i Holland. Hans opgave var at undersøge mælkeproduktionen i kommunerne omkring Hustain Nuruu-reservatet, og muligheden for at opføre et mindre ostemejeri der. Kommunerne omkring Atar og Bulak har ofret store græsningsarealer til reservatet. Et ostemejeri ville forbedre levestandarden i området. Borgmesteren i Altan Bulak, hvis kommune har ydet det største jordareal til reservatet, er meget interesseret i muligheden for at producere og sælge ost. Udbyttet vil blive delt mellem reservatet og lokalbefolkningen. "The Mongolian Association for the Conservation of Nature and the Environment (MACNE)" har anmodet "Foundation for Preservation and Protection of the Przewalskihorse" om hjælp til projektet. Bistand hertil ville give den bedste garanti for støtte af MACNE's formål, som er at bevare Mongoliets rige dyreliv for lokalbefolkningen.

Redaktionen håber, læserne finder fornøjelse i at læse om Oosterhuis' indtryk fra sin rejse i Mongoliet. Oversat til dansk ved Carsten Dahl fra Przewalski Horse Nr. 31, June 1993, side:8-13. Udgives af Foundation for the preservation and protection of the Przewalskihorse. Rotterdam)

Chinggis Khan's rige

Set med europæiske øjne er Mongoliet et enormt land. Det måler ca. 2.000 km fra øst til vest og ca. 1.000 km fra nord til syd. Der bor kun 2 millioner indbyggere i landet, heraf 1/4 i hovedstaden Ulaanbaatar. Resten af befolkningen bor i et begrænset antal byer og landsbyer eller er spredt ud over hele landet. I byerne, og i de større landsbyer, bor befolkningen i enkle teglstenhuse eller i beboelsesejendomme, de såkaldte Stalin- eller Brezhnev-huse. En stor del af befolkningen, omkring 40%, bor stadig i de traditionelle nomadetelte, gerer. Selv i byerne og landsbyerne er der hele kvarterer, hvor den traditionelle ger er den eneste form for beboelse. Hovedårsagen hertil er manglen på "stenhuse".

I de forudgående årtier var landets økonomi under stærk indflydelse af Sovjetunionens kommunistiske system, med det resultat, at den mongolske økonomi blev næsten total afhængig af Sovjetunionen. Næsten alle maskiner importeredes fra Sovjet i bytte for malm, kul, kød og andre produkter. Den seneste udvikling har bragt en ende på dette samarbejde med mange problemer til følge for Mongoliet - inklusive en næsten total mangel på reservedele og olie.

Russiske varer, såfremt de stadig er til at få, skal nu betales i hård valuta, som Mongoliet har meget lidt af. Desuden foretrækker Mongoliet at bruge sin hårde valuta i vesten eller i Japan, på grund af de russiske varers dårlige kvalitet.

Hustain Nuruu

Omkring 100 km sydvest for Ulaanbaatar ligger det 50.000 ha store Hustain Nuruu reservat, hvortil de første Przewalskiheste vendte tilbage i 1992.

Reservatet udgøres for hovedparten af et kuperet steppelandskab med lave, spredte bjerge. Terrænet er gennemgående let tilgængeligt og udgør et ideelt sted for fritgående heste.

Tuuldalen

I planerne for opførelse af et ostemejeri, spiller området syd for reservatet en stor rolle. Det drejer sig om Tuuldalen. Området er næsten helt fladt og ret frugtbart, fordi grundvandsspejlet er relativt højt hele året igennem. Desuden er der nogle få gennemgående veje, som er let passable selv om vejoverfladen er sandet. Dalen varierer i bredde mellem 5-15 km, og floden med tilhørende bifloder, kan sine steder være flere km bred.

I sommermånederne, fra maj til oktober, er Tuuldalen et attraktivt sted for omegnens nomader, som lader deres hjerde græsse her.

Tuuldalen er i virkeligheden et stort græsningsareal, hvor der kunne produceres anelige mængder af mælk og kød. Potentialet ligger i jordens naturlige beskaffenhed og i de praktisk talt ubegrænsede græsningsarealer, der er til rådighed for husdyrhold. Tuulfloden, med dens utallige små og større bifloder, kan tilvejebringe drikkevand af god kvalitet næsten alle vegne.

Om efteråret drager nomaderne op i de lave bjerge for at tilbringe vintermånederne der, delvist beskyttet mod den kraftige blæst.

Nomadefamilien

Nomadernes dagligliv foregår i geren, et cirkelrundt kuppelformet telt, der måler ca. 6 meter i diameter. Den tjener både som opholdsrum, legeplads for børnene, køkken og stedet, hvor mejeriprodukter og andet tilberedes.

Nomadernes dagligliv adskiller sig ikke væsentligt fra en hollandsk landhusholdning. Der er en klart defineret adskillelse af opgaverne i nomadefamilien. Mændene tager sig af husdyrholdet. Far og sønner passer dyrene, kvæg, får og/eller geder, og af og til også heste.

Husførelsen af kvindens domæne. Hun tilbereder måltiderne og forarbejder mælken til traditionelle mejeriprodukter. Sidstnævnte giver især kvinden prestige. Hvis hun bliver komplimenteret for kvaliteten af sin kumis (gæret hoppemælk) eller sin fløde, tilfalder komplimenten dog også resten af familien. Malkningen af køer, hopper, får og geder har altid været kvindens arbejde, men i vore dage er mændene så småt begyndt at tage del i dette arbejde, særlig i yngre familier. Kvinden tager sig også af de mindre børn. Når de er blevet lidt større, kan børnene også følges med faderen.

Forholdet mellem mand og kone ligner også til en vis grad forholdet hos et hollandsk landbopar. Begge parter sørger for familien, og konen har sit at skulle have sagt i økonomiske anliggender. Generelt styrer mand og kone økonomien sammen, men, som i andre lande, er der forskel på familier, hvad dette angår.

Obligatorisk skolegang

Børnene begynder først deres skolegang, når de er 8 år gamle. De går på kostskole i byen eller landsbyen og kommer kun hjem af og til i ferierne. Takket være den obligatoriske skolegang indtil 15-16 års alderen, kan næsten alle mongoler læse, skrive og regne i dag. Dette er afgørende for landets videre udvikling.

Begrænset mælkeproduktion

For nærværende er mælkeproduktionen på steppen meget lavere end den kunne være. Kalvene fødes normalt

om foråret og dier de første levemåneder. Først på slutningen af sommeren begynder nomaderne at malke køerne, og selv da bliver kun en begrænset del af den disponible mælk brugt. Årsagen er enkel. Mælken forarbejdes til produkter, der udgør nomadernes vinterforråd. Der laves ikke mere, end der reelt er brug for. Sommerens overskydende mælk gives væk, bruges som dyrefoder eller kasseres simpelthen.

Denne situation kunne ændres, hvis mælken blev solgt til en god pris. Dette ville være muligt med oprettelsen af små ostemejerier. Selv om mælkeproduktionen er lav, er dyrenes sundhedstilstand god.

Ifølge den lokale dyrlæge skyldes dette de små flokke, og fordi dyrene malkes i hånden. Det er de store kollektivfarme, som må kæmpe med de smitsomme husdyrsygdomme.

Privatisering af husdyrholdet

Omkring halvdelen af Mongoliets husdyrhold er nu blevet privatiseret som følge af reformerne af Mongoliets politiske system. Nu er nomaderne de officielle ejere af deres husdyrhold, og det er dem, der bestemmer, hvad der skal gøres med den mælk, de producerer. Indtil for nylig havde de ikke denne frihed, idet al mælk skulle afleveres til bestemte indsamlingsstationer tilhørende statsmejeriet i Ulaanbaatar.

Denne tvang blev af nomaderne anset for et stort handicap, da den begrænsede deres bevægelsesfrihed på steppen. I dag forlanges der kun et begrænset kvantum mælk pr. ko af nomaderne som en form for beskatning.

Det forventes, at den anden halvdel af landets husdyrbestand bliver privatiseret næste år. Med den nuværende lave mælkeproduktion, og nomadernes manglende incitament til at producere mere mælk, kunne man fore-

stille sig en produktionsforøgelse, hvis mælken kunne sælges til en god pris. Nomaderne har været kvægbrugere i mange generationer og har stor erfaring på området.

Støtte fra de mongolske myndigheder

I løbet af de sidste par år har det været den mongolske regerings politik at fremme private småvirksomheder. Det er derfor ikke overraskende, at myndighederne har reageret med begejstring på initiativerne fra MACNE og vores fond. Den mongolske regering har i princippet givet tilsagn om sin fulde støtte, men konkret støtte i form af penge kan ikke ydes i øjeblikket grundet manglende midler.

Et ukendt kvantum mælk forsvinder

Der produceres anselige mængder smør i Mongoliet pr. år (et sted mellem 1-2 millioner kilogram). Det fremstilles ved at skumme fløden af mælken og kærne den. Så vidt vides, gøres der næppe brug af de 20-40 millioner liter skummetmælk, der bliver tilovers fra smørproduktionen. Det meste smides formentlig ud eller bruges som foder til dyrene.

Behovet for fødevarer i Mongoliet

I den nuværende situation i Mongoliet er det slet ikke givet, at der er tilstrækkeligt med fødevarer til den kommende vinter. Steppens indbyggere, nomaderne, vil næppe sulte. De lever af deres forskellige former for mejeriprodukter, og kan slagte et dyr, når det behøves. I landsbyerne vil mangelen antagelig være tålelig, mens situationen ser mindre sikker ud i de større befolkningscentre som for eksempel Ulaanbaatar. I slutningen af september var forretningerne allerede så godt som tomme. Få, om nogen, mejeriprodukter er til rådighed, og kød, kartofler og grønsager sælges kun med mellemrum. Endnu synes folk at gå egne veje for at fylde deres maver. Her spiller det sorte marked en vigtig rolle.

Det sorte marked

Der eksisterer 2 sideløbende økonomier i Mongoliet. Den officielle, hvor den mongolske møntenhed, tugrik, benyttes, og hvor der betales mere eller mindre faste priser. Der er desuden kun et begrænset vareudbud på dette legale marked.

I den uofficielle økonomi derimod, det sorte marked, handles der næsten udelukkende i amerikanske dollars. Tilsyneladende er der næsten ingen mangel på noget som helst, selv om priserne varierer stærkt og sommetider når skyhøjder.

En del af mælken fra de statslige farme sælges også på det sorte marked. Eftersom der ikke er nogen form

for kontrol overhovedet på det sorte marked, udgør mælken en alvorlig helbredsrisiko.

Det er nu ganske almindeligt at handle på det sorte marked i Mongoliet. Man taler åbent om det. Tilsyneladende har selv myndighederne accepteret det, eller er ude af stand til at gøre noget ved det.

Statsfarme

Størstedelen af landets husdyrhold findes på de kollektive statsfarme. Besøg på nogle af disse farme gjorde det klart, at deres ledelse, organisation og udstyr er langt under det acceptable. Som et resultat heraf er kvaliteten af den producerede mælk også under normen.

Besætningernes sundhedstilstand er mindre end perfekt. Yversygdomme flourer og skyldes uden tvivl uprofessionel malkning og malkemaskinernes ekstremt dårlige standard.

Statsmejeriet i Ulaanbaatar

Den dårlige mælkekvalitet blev bekræftet under et besøg på statsmejeriet i Ulaanbaatar. Mejeriet, der er opført i 1985, har en årlig kapacitet på 80 millioner liter mælk. Kun omkring 1/3 af dette kvantum bliver faktisk forarbejdet. Endvidere kan en stor del af mælken - på grund af dårlig kvalitet - kun bruges til et næsten usælgeligt kaseinprodukt, som næppe fortjener navnet hytteost.

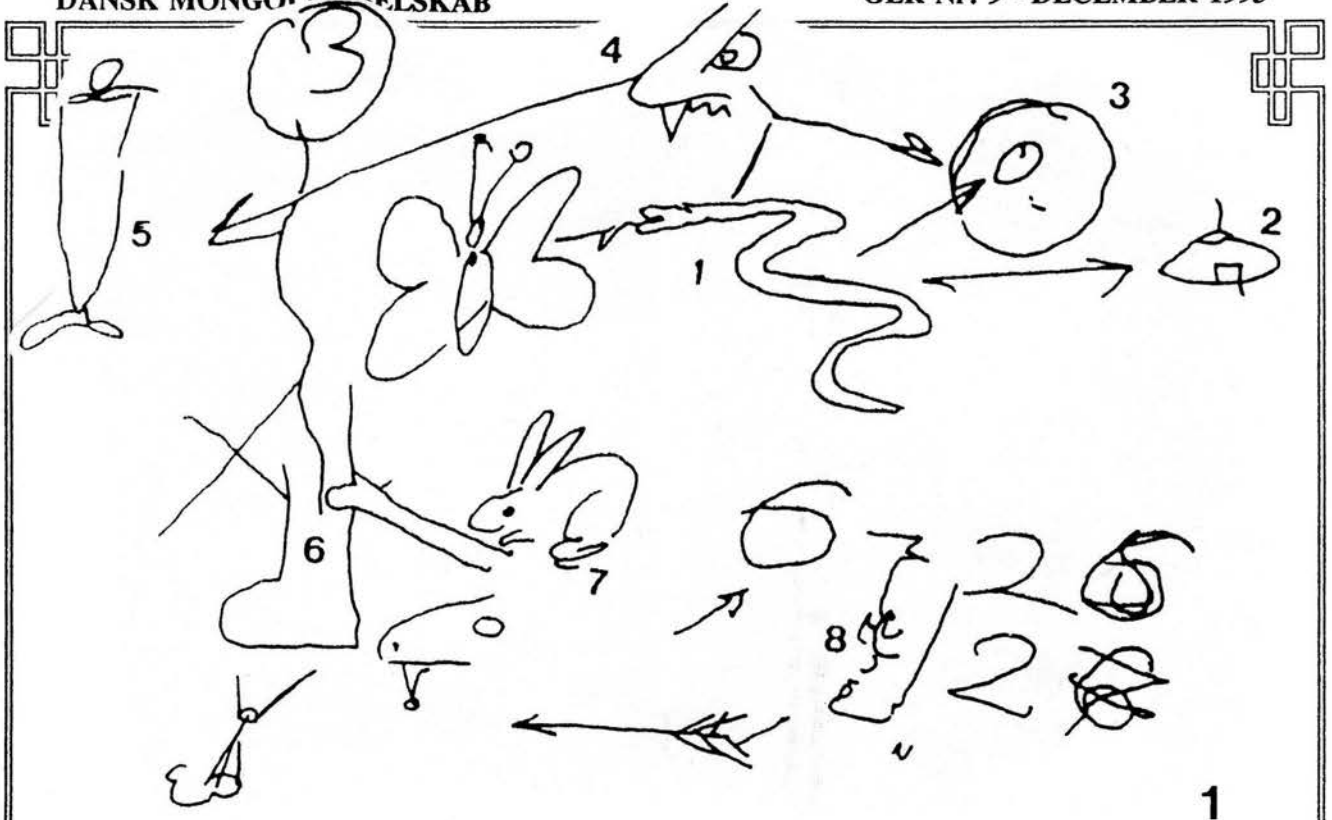
På trods af det nye udstyr er mejeriets maskiner allerede ved at falde fra hinanden. Dette skyldes delvist de russiske maskiners dårlige kvalitet, men især forkert betjening.

Mejeriets ydelse er alvorligt hæmmet af mælkens uimådeligt høje transportomkostninger og af det ekstremt høje antal medarbejdere.

Planer om et lille ostemejeri

Planerne om opførelse af et lille ostemejeri blev taget under hensyn til det voksende krav om ost samt de dårligt udnyttede muligheder ved fremstillingen af mejeriprodukter. Planen sigter på at udnytte produktionspotentialet i Tuuldalen ved at tilbyde nomaderne gunstige muligheder for at sælge deres mælk eller ost. Det må forventes, at dannelsen af et marked for mælk og ost vil stimulere nomadernes produktion. En næsten uudnyttet fødekilde vil blive åbnet. Desværre kan mælk kun produceres i beskedne mængder i øjeblikket.

Kvægavlen i Mongoliet har aldrig været beregnet til mælkeproduktion. I den nuværende situation vil et tilbud om et attraktivt marked, og støtte i form af oplysning om en deraf stigende produktion, uden tvivl resultere i en betydelig produktionsforøgelse. Det vil dels forbedre landets fødevarerforsyning, dels øge nomadernes indtjening.

Tal med tegninger

af Machtelf van Dierendonch

I sommeren 1992 var den hollandske biolog Machtelf van Dierendonch i Mongoliet for at følge de genudsatte Przewalskiheste, der netop var ankommet fra Europa. Hun opholdt sin tid i Hustain Nuruu-reservatet. Her blev hun gode venner med Balidirs søn, den 16-årige Nasse. Ingen af dem kunne tale hinandens sprog, men klarede sig fint med fingersprog - og tegneserier. Nasse er en god iagttager og kombineret med et kunstnerisk talent blev det til nogle spændende "samtaler" om faunaen i Hustain Nuruu.

På dansk ved Gudrun Lefmann fra *Przewalski Horse*, Nr. 31, June 1993, side:14-18. Udgives af Foundation for the preservation and protection of the Przewalskihorse. Rotterdam.

Under mit ophold i Hustain Nuruu var jeg flere gange ude i felten med Nasse, Balidirs 16-årige søn, for at undersøge området omkring lejren. Den talentfulde knægt tog tit ud på egen hånd - med en skitseblok under armen - for at iagttage og tegne de vildtlevende dyr. På denne måde kom han på sporet af mange dyr.

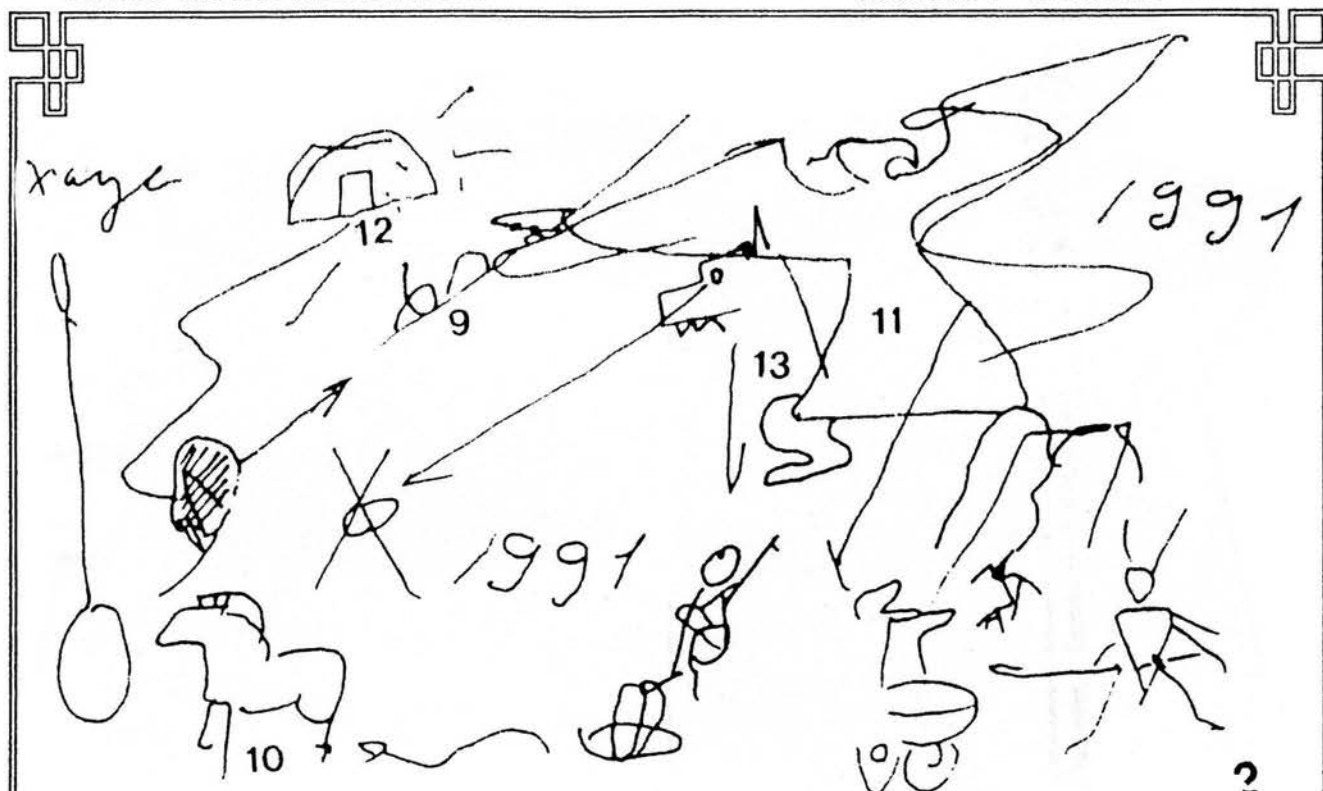
Da jeg en dag sad på bakken bag vores hus og lænede mig op ad en sten med kameraet parat til at fotografere en bobak (en slags murmeldyr), kom Nasse op til mig og tegnede noget i jorden. Jeg forstod ikke, hvad

han mente, og gav ham derfor min notesbog og en blyant. Han tegnede en slange (fig 1:1), gjorde en hvæsende lyd og lod som om han var blevet bidt, idet han lod sig falde om på jorden. Jeg forstod, at der var fundet giftslanger i reservatet. Han tog min arm og begyndte at trække i mig. Vi gik højere op ad bakken.

Da terrænet blev mere stenet, gav han tegn til mig om at standse og begyndte at vende stenene for at undersøge sprækkerne. Jeg gik ud fra, at han ledte efter slanger. Han fik atter min notesbog. Tegnede nu en ger (fig 1:2), et rundt telt som alle mongolske nomader bruger, og lod som om han sov. Det gik op for mig, at han med denne tegning illustrerede en slanges hule.

Dette var begyndelsen til en tegneserie-konversation, som vi havde, mens området afsøgte for dyrespor.

Mens vi fortsatte eftersøgningen - jeg fulgte i hans fodspor og holdt vågent øje - viste Nasse mig et klippestykke med runde fordybninger, der indeholdt gullighvid substans. Med en pil (fig 1:3) indikerede han, at dette var et sted, hvor slanger normalt sluger deres bytte. De gullighvide spor var rester af slangegift. At dømme efter størrelsen af de huller, der var ætset i stenen, må det have været en stærk substans.

Ikke langt fra opdagede vi en slange, som gemte sig i en klippesprække, hvor den vogtede en samling æg. Nasse tegnede hovedet af en slange, som var ved at angribe et menneske (fig 1:4+5). Han pegede, først på mine korte bjergstøvler og så på sine egne langskaftede støvler (fig 1:6). Han fortalte mig hermed, at mine støvler var alt for korte til at beskytte mine ben mod slangebid. Det gik pludselig op for mig, hvorfor alle mongoler går med lange støvler. Jeg vidste ikke, at der var slanger i området - endsige giftslanger. Siden blev jeg meget mere forsigtig, når jeg gik omkring i felten. Nasse tegnede også en kanin (fig 1:7) og en bobak (fig 1:8), og antydede dermed, at de var slangens normale byttedyr.

Jeg bad Nasse vise mig, hvor stor denne slange kunne blive. Han viste længden på sin underarm og markerede med lillefingeren dens omfang. Igen brugte han tegninger til at forklare, at man skal være særlig opmærksom på de flade klippestykker med sprækker. Det ville være bedst at kaste en sten mod klippestykket, før man klatrede over det.

Runde klippestykker (fig 2:9) skulle man ikke bekymre sig om, indikerede han. Jeg opdagede senere, at det ikke holdt helt stik. I akklimationsområdet (Przewalskihestenes akklimationsområde) var jeg to gange lige ved at træde på en slange i det flade område, hvor der kun var græs, ukrudt og små runde sten.

Jeg blev temmelig forskrækket, især den anden gang, fordi min fod kun var 15 cm fra slangen. Endnu har jeg ikke kunnet bekræfte Nasse's påstand om, at

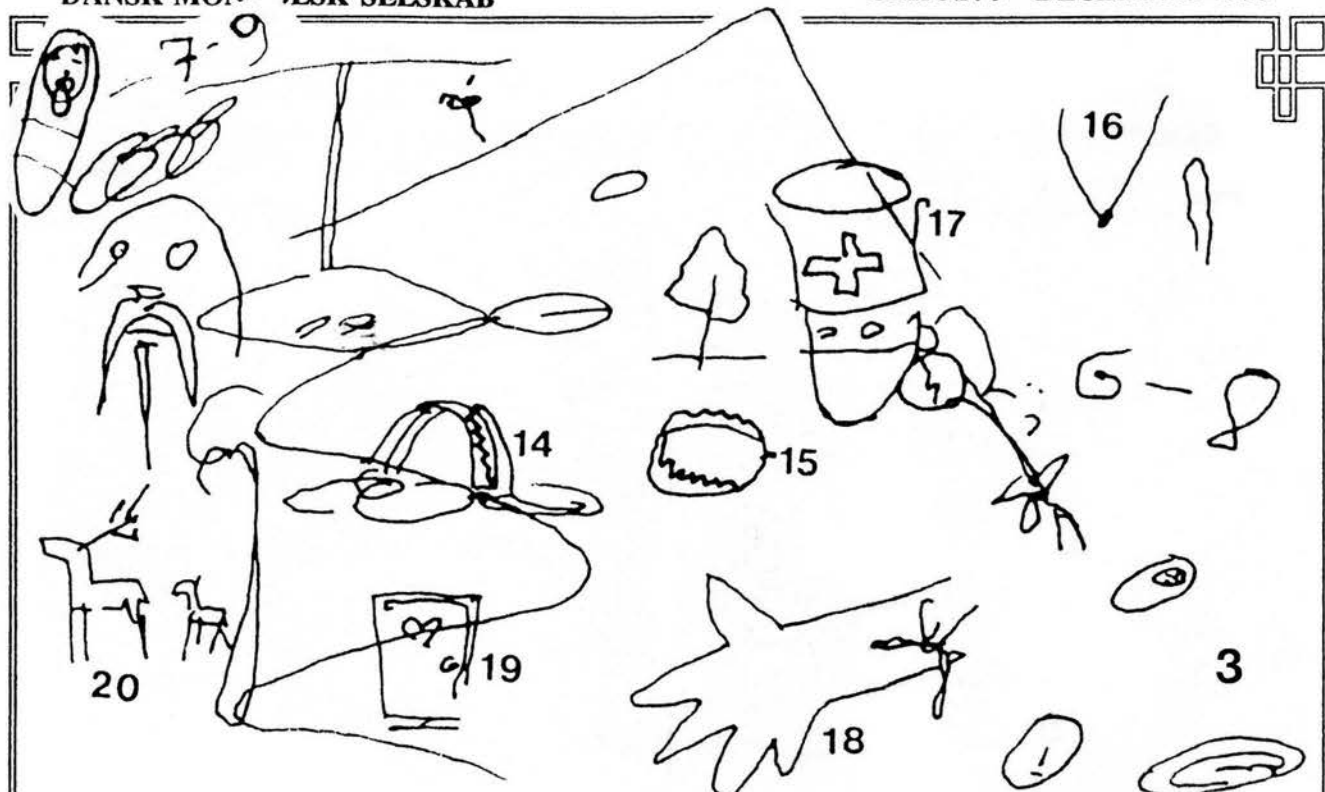
slangerne i Hustain Nuruu kan være farlige for mennesker. Jeg fotograferede slange nr. 2, men har endnu ikke identificeret den. Przewalskihestene kan også møde slangerne (fig 2:10).

I mellemtiden nåede vi toppen af et større klippeområde. Her fandt vi kraniet af en bobak. Der sad stadig lidt skind på kraniet. Vi fandt også fuglegylp. Det inspirerede Nasse til at tegne en ørn (fig 2:11). Jeg havde adskillige gange set en ørn sidde på det sted. Nasse antog, at bobaken var blevet dræbt i 1991. Han ville ikke lade mig røre den. Senere forklarede tolken Bodermaa mig hvorfor. Bobaken har mange snylttere, som kan overføre livsfarlig smitte til menneske.

Nasse ville gerne lære engelsk og jeg mongolsk. Vi udvekslede derfor en masse ord. Da han ønskede at lære det engelske ord for "hus", tegnede han en ger (fig 2:12). Det syntes jeg var meget morsomt. Et hollandsk barn ville have tegnet en rektangel med et højt tag - en mongolsk dreng tegner selvfølgelig et rundt filltelt. I tegningens venstre side blev ordet "hus" stavet som lydskrift med kyrilliske bogstaver.

Vi klatrede videre. Nasse pegede til den side, hvor den største del af reservatet ligger. Så tegnede han en ulv (fig 2:13), for at vise, at der er ulve i reservatet. Hans gengivelse af ulven mindede mig meget om en bestemt tegneseriefigur.

På næste side tegnede han ulveunger. Han fortalte på denne måde, at de var sammen med deres forældre fra juli til august måned. De næste to tegninger (fig 3: 14+15) narrede mig en stund, især fordi jeg først så

dem på hovedet. Lidt senere gik det op for mig, at det måtte være fælder.

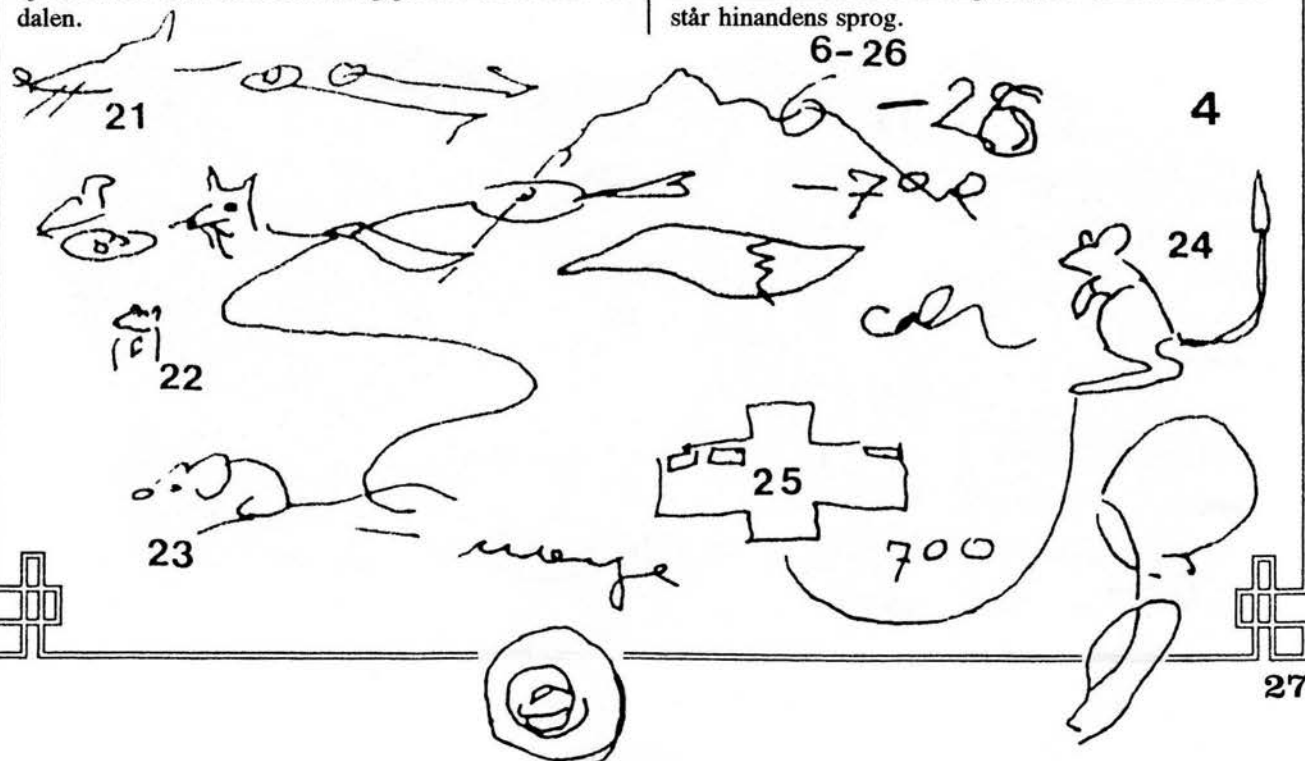
Tegningerne (fig 3:16+17+18) blev lavet efter at vi havde set en bestemt slags biller, som viste "refleksblødning", når man rørte dem. På disse tegninger viste Nasse mig, at billens væske har medicinsk virkning og bruges til sår. I Holland findes der også en bille, som man mener har helende effekt. Jeg tror, det er den såkaldte spanske flue, men jeg er ikke helt sikker.

Tegning (fig 3:19) viser, at bobaken lever i huler. Og de har særlige huler, hvor de lægger deres ekskrementer. Tegninger viser en hule med ekskrementer. Vi så også en flok maral (fig 3:20), en hjort der står kronhjørt nær. Flokken befandt sig på den anden side af dalen.

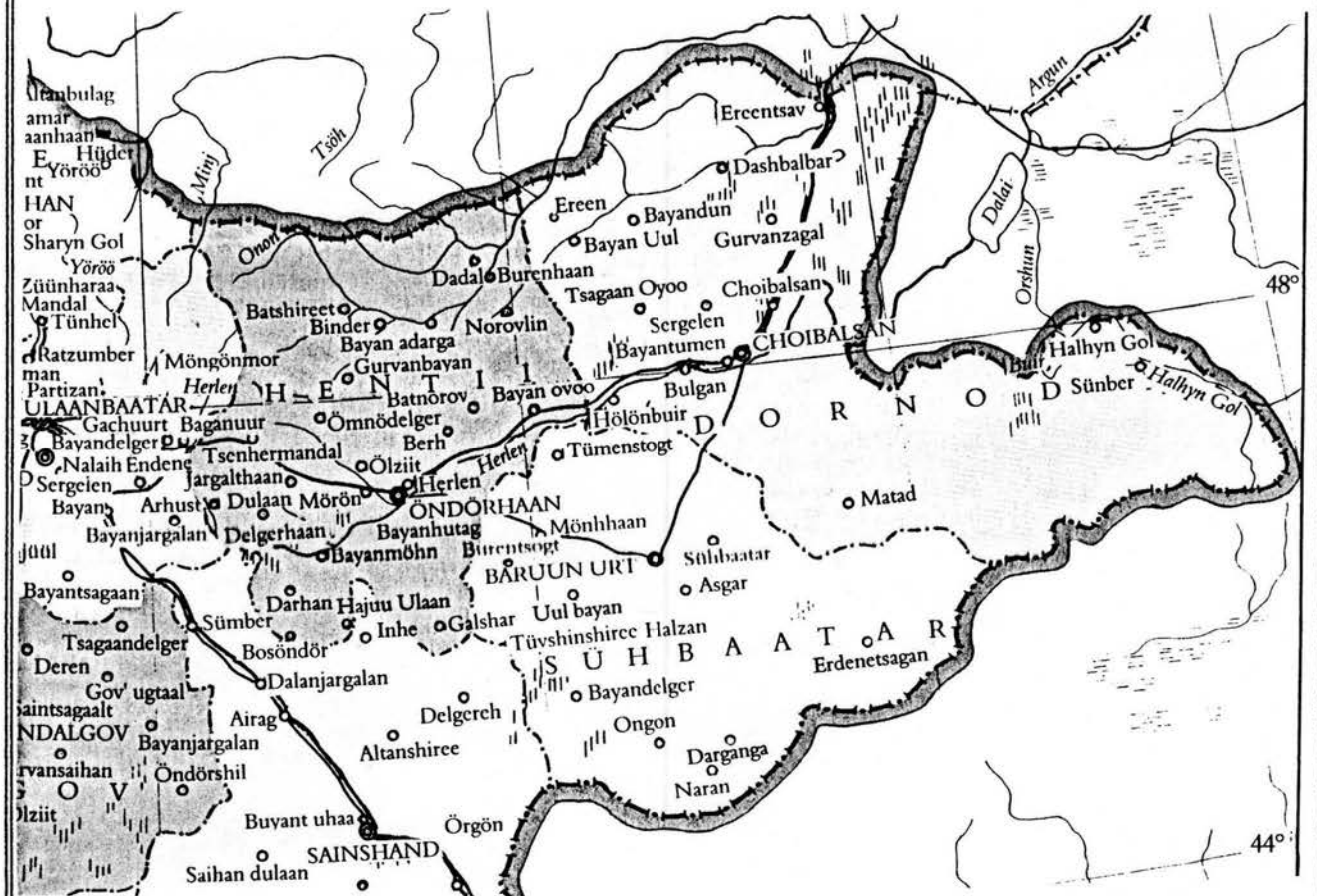
På vores vandretur stødte vi også på hundeekskrementer. Tegning (fig 4:21) forklarer mig, at det var ræveekskrementer. Flere gange fandt vi huler, som var beboet af enten bobak (fig 4:22), siselen (jordegern) eller springmus. Sidstnævnte fandt vi inde i vores lejr, lige ved den murede administrationsbygning (fig 4:25).

Nummeret 6-26 undrede mig (i fig 4). I lejren spurgte jeg Bodermåa om forklaring. Hun fortalte mig, at det var en invitation til at tage ud og iagttage naturen den følgende dag (den 25., men Nasse troede det var den 26.), kl. 6 om morgenen.

Alt dette viser, at man takket være god fantasi, kendskab til naturen og kunstneriske evner som Nasse's, kan kommunikere med mongoler, selv om man ikke forstår hinandens sprog.

Dormod Aimag

Dormod Aimag er det østligste amt i Mongoliet med grænser mod nord til Chitaregionen i Rusland og mod øst til Holonbuir, Xiangan og Xiliingol områderne i Indre Mongoli, Kina samt mod vest til de mongolske amter Hentii Aimag og Sühbaatar Aimag. Dormod Aimag dækker 123.000 km² (næsten 3 gange så stort som Danmark) med en befolkning på 90.000 (1,4 person pr. km²). Halvdelen af befolkningen bor i Choibalsan, aimagens største by og hovedstad. Administrativt underopdeles i 15 distrikter (*soums*) eller i 90 produktionsenheder (*baga*). Størstedelen af befolkningen er khalkhamongoler, men der bor også buriat-, barga- og uzemchinmongoler.

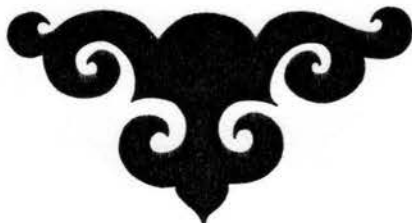
Hovedstaden Choibalsan blev grundlagt i 1800-tallet. Den har en befolkning på 37.000 mennesker og ligger 625 kilometer fra Ulaanbaatar. Byen hed tidligere Sainbeisiin Hüree efter mongolprins fra Sainbeis Sanraidorj banner. Byen ligger i et knudepunkt af karavaneveje mellem Sibirien, Manchuet, Kina og Mongoliet. I 1923 fik byen et nyt navn, Bayan Tümen og blev det administrative center for den nyoprettede Dormod Aimag. For at fejre Den Mongolske Folkerepubliks 20 års jubilæum i 1944 blev byen omdøbt til Choibalsan. Byen er opkaldt efter Choybalsan (1895-1952), en af folkerepublikkens frihedskæmpere, som blev leder af landet i 1939 til sin død i 1952.

Typisk for landet er bakket slette, som strækker sig over hundredvis af kilometer over størstedelen af aimagen. Mod nordøst ligger Mongoliets laveste punkt, kun 554 meter over havets overflade, ved søen Hoh Nuur. Et hjørne af Henii Bjergene når ind i Dornod Aimag med skovklædte bakker, som bugter sig langs floderne Onon og Ugalz. Der er flere andre floder i området: Ulz, Herlen, Khalkha og Nomrog samt en stor smuk sø Buir. Den ligger på grænsen til Kina med et vandspejl 581 meter over havet med en vandoverflade på 615 km². Den er over 21 kilometer bred og 40 kilometer lang med en dybde ned til 10 meter med mange slags fisk. Man har regnet ud, at så må der være mere end 20.200 m³ vand i den. Xiangan Bjergene rager fra Indre Mongoli i øst ind med udløbere, som er kendt for sit smukke landskab. Dormod Aimag er kendt for sin grønne steppe. Man har bestemt mere end tusinde forskellige plantearter på den. Et af de sjældene dyr, den hvide steppeantilope, lever vildt i Dormod Aimag. I hele verden er der omkring 300.000 af disse dyr, og 70% lever i Dormod Aimag.

Geologer har studeret Dormod Aimagen grundigt og fundet kul, olie, flur spat, metaller, uranium, gold, og sølv. Der er nogen minedrift igang, og man forestiller sig som en af fremtidens aktiviteter. Aimagens økonomi er baseret på hyrdedrift. Der er 800.000 dyr, hvoraf 65% er privat ejendom. De fleste er forbundet til landbruget, hvor man dyrker græs til hø og foder. Man bruger dyr til transport. Laver smør og brød af lokale produkter. Aimagens befolkning er selvforsynende.

Der er del mindre foretagender som forarbejder landbrugsprodukterne, og mange nye små foretagender dukker op i denne tid. I Choibalsan er der en del industri, som for eksempel et slagteri, kødpakkeri, uldvaske-ri, melmølle, tæppefabrik og en fabrik, som laver levnedsmidler.

Infrastrukturen er lidt bedre udviklet end almindeligt er i Mongoliet. Man har jernbane, veje og fly. Man forsøger at tiltrække udenlandsk teknologi og kapital med mulighed for 'joint ventures' (fælles eventyr). Man samarbejder med foretagender i Rusland og i Kina. Desuden leder 2 amerikanske oliekompanier efter olie i Tamsag Bulag-området. Snart kommer japanske geologer for at lede efter metaller. Man ønsker også at øge interessen for turisme.

PS 65115
SF 500
COMPACT
DISC
DIGITAL AUDIO

PLAYA
SOUND

3 298490 651155

MONGOLIE : ENSEMBLE MANDUKHAI

(1) 2:07 - ENKH MENDIN BAJAR	(9) 4:28 - ZANDAN KHUREN
(2) 2:10 - AR KHUVCHIN UNAGA	(10) 3:51 - ZAAKHAN SHARGA
(3) 2:57 - DURVYN OIRDYN URIA	(11) 3:07 - KHAVAR
(4) 4:12 - ALTAI	(12) 3:25 - DÖRVON CUL
(5) 4:52 - KHAN KHOKHIN UJANGA	(13) 2:41 - DELGER MORON
(6) 3:12 - MANDUKHAI	(14) 4:31 - DARI EKHIIN BURILBA
(7) 3:08 - KHUMBI	(15) 3:02 - URAN NUGARALT
(8) 3:02 - ULGERIIN KHOLBOO	(16) 2:05 - KUUMBI
	(17) 3:25 - KUNSU

© 1992 - Association Belgique - Mongolie PHOTO: B. DELVILLE
 © 1993 - SUNSET FRANCE DESIGN: CLASSE
 (D REF T) STALE - 61 MIN. 3" SEC
 PRODUCTION SUNSET-FRANCE-66 RUE DE L'EST-92100 BOULOGNE
 FRANCE - TEL (1) 46.03.76.81 - FAX (1) 46.25.97.10
 MADE IN FRANCE AVIDIS DISTRIBUTION

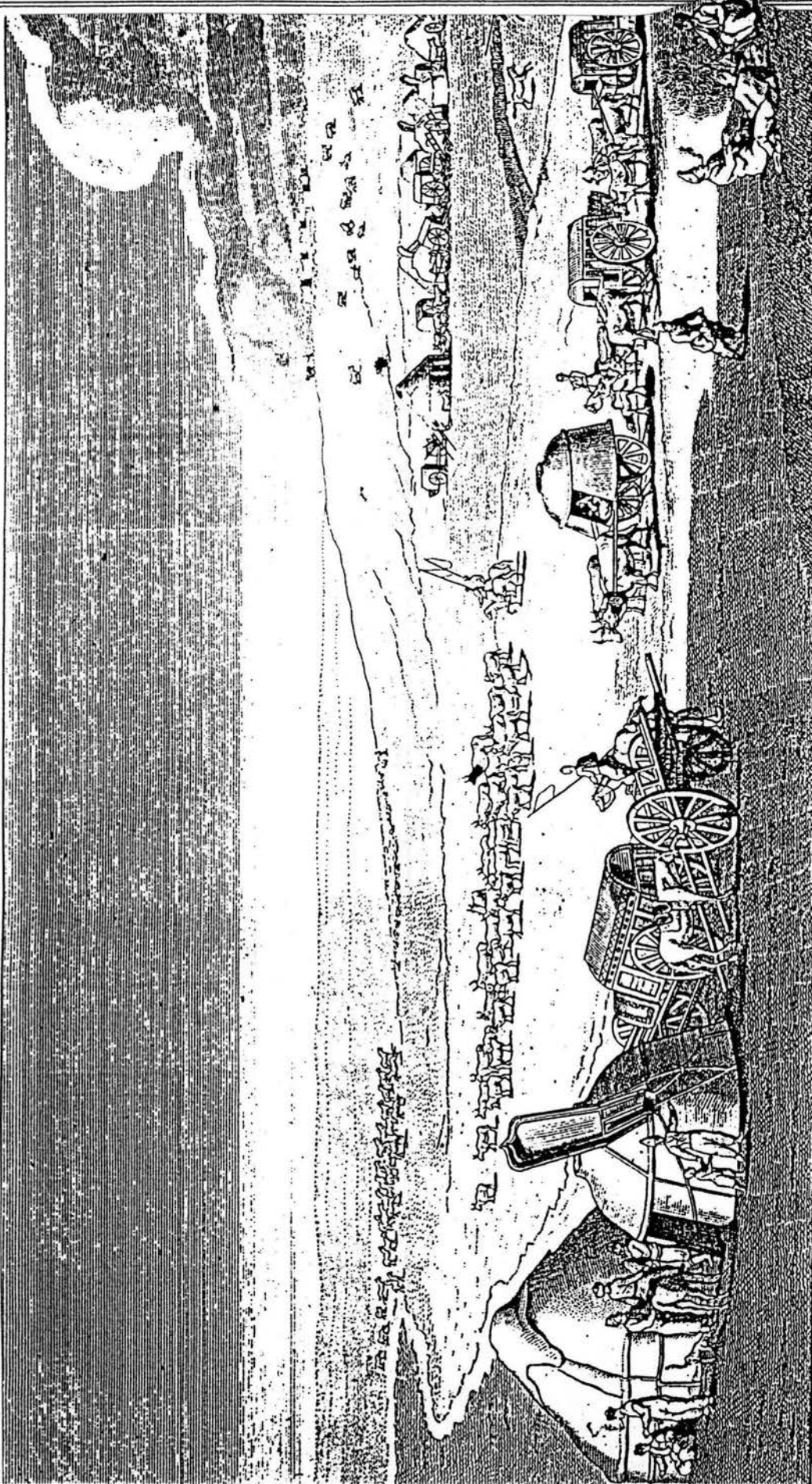
CD med mongolsk musik

Les Amities Belgique-Mongolie Asbl,
 1 rue du Monument, 5560 Mesnil-Eglise, Belgique
 telf: 009 32 82 744 584 eller 744 711,
 fax 009 32 82 744 949.

De belgiske mongolvenner har haft besøg af et mongolsk band, Mandoukhai, og lavet en times musik med dem. CD'en sælges for 650 belgiske frank (ved køb af 10 stk og derover 550 belgiske frank stykket) plus moms med porto betalt.

Bernard Delville - Président
 André Loute, Vice Président

Himlens energi

DAGENS NAVNE

Mandag 17. maj 1993

• POLITIKEN •

60 år

Søren Haslund-Christensen. Det kom som en overraskelse for mange, da dronningen og prinsen for fire år siden tilbød daværende generalmajor Søren Haslund-Christensen jobbet som regentparrets hofmarskal efter Hans Sølvhøj. Der var under alle omstændigheder tale om et gevaldigt stilskifte fra den lebedige og uhyre medievannte Sølvhøj til den mere regelrette og formelle Haslund-Christensen.

Afgørende var det sikkert, at monarken og hendes mand har stor tiltro og tillid til deres hofmarskal, som i mange år har tilhørt den lille, private inderkreds omkring parret på Amalienborg.

Den tillid har Søren Haslund-Christensen, som i morgen fylder 60 år, ikke svigtet, selv om han nok i begyndelsen havde vanskeligt ved at finde balancen mellem at være dronningens loyale førstemand og samtidig den, offentligheden forventede ville fortælle alt, stort og småt, fra livet bag de relativt høje, royale mure. Med stor sikkerhed, et ikke så ringe lune foruden fornemmelse for stil, protokol og passende distance røgter han nu det umanerligt vanskelige hverv som dronningen nærmeste medarbejder. Alle væsentlige beslutninger på dronningens slot går over hofmarskallens skrivebord, for han er hoffets øverste embedsmand. Han er også bindeleddet mellem regenten og de 5,1 millioner danskere – det kræver menneskelig indsigt; værdighed og evne til ikke at ryste på hånden, når beslutninger skal tages om kongehusets gøren og laden.

Alt dette besidder hofmarskallen, der også hedder Ian og i øvrigt er kammerherre.

Søren Haslund-Christensen drømte som ung om at blive opdagelsesrejsende ligesom sin berømmede far, Henning Haslund-Christensen. Der skulle imidlertid gå mange år, før den drøm blev opfyldt: Søren Haslund-Christensen rejste i 1986 og igen 1990 til Centralasien og til Mongoliet for at følge faderens forskningresultater op med nye film om lokalbefolkningens levevis.

Søren Haslund-Christensen valgte som ung mand en militær løbebane, og den har bragt ham videnom – det siges, at Marianne og Søren Haslund-Christensen i hans soldaterkarriere var flyttet 26 gange, før de endelig slog sig ned i hofmarskalboligen på Christiansborg slot.

Morgendagens fødselar har været gardehusar i flere omgange. Han har taget kampvogns- og generalstabsuddannelse i USA, gjort FN-tjeneste på Cypern, været chef for Hærens Officersskole og for Jyske Division i Fredericia, før han indtog chefkontoret i Det Gule Palæ i Amaliegade. Haslund-Christensen beklæder en lang række bestyrelsesposter – fra Fregatten Jylland til u-landsorganisationen Care Danmark. Og han har allerede modtaget stribevis af ordener og medaljer – fra Det Militære Idrættforbunds Hæderstegen til storkorset af den nepalesiske Jyotirmaya Suvikhyat Treshakti Patta orden.

Mange flere vil følge, og det hører da også med til hofmarskal-posten at have en bred bringe med plads til en omfattende omgang farverig sildesalat.

Himlens energi

I Mongoliet har man i almindelighed omkring 250 solskinsdage om året. Det er jo ikke så underligt, at den blå himmel er af stor betydning for mongolerne. Gang på gang ser man referenser til himlens store betydning, både i praktisk og teori. Den blå farve er symbolet på Mongoliet. For eksempel forklarer nogle det mongolske flag, som er 3 lodrette striber med rød-blå-rød, med at det blå er Mongoliet, som ligger mellem 2 røde lande Rusland og Kina. Blå er visdommens farve. Blå er en god farve for en mand at bære i sin dell. Man kender det også fra et af den berømte 1600-tals mongolske forfatter Bombas citater: "Ej blåt til lys". Allerede hos Bomba lærer man om blålys. Man kan sige om en person, at han er et blålys. Det skal forstås på den måde, at personen er unormalt velinformeret og klog, nærmest et lyst hoved, selv om han oftest har sort hår.

Tyskeren Theophil Friedrich Charmann udgav en rejseberetning tidligt på foråret i 1807. Han beretter om visse mærkværdige tilføjelser, som de mongolske telte har. De skulle fange det livgivende sollys. På hans medfølgende illustration ser man tydeligt de udslæde solfangere på en ger i forgrunden. Den opmærksomme beskuer vil også straks se lignende udvækster på det lille telby, som kunstneren har henkastet midt i landet.

Man ser netop på denne tegning, at solfangere er et gammelt fænomen blandt mongolerne. Men det var først efter indførelsen af fjernsynet i den sidste del af 1900-tallet, at man fuldt ud har kunnet udnytte den ekstra energi, man så længe har haft kendskab til. Måske skyldes det, at man i det meget åbne landskab allerede i gamle dage har kunnet se meget fjernt, så folk med gode øjne har haft et fjernt syn, som de kunne hjælpe andre mere svagtsende med.

Den opmærksomme læser vil straks bemærke sig, at her er endeligt et rigtigt billede af de kørende ger, hvor hjulene kører inden for gerens vægge. Ifølge de ældgamle beretninger var det nemmere at køre – man havde et vist antal køer foran et sådant kørtøj – et fartøj med hjulene indenbords. Med den fremstormende jul forstår man jo godt, at det var vigtigt at have hjul inden for rækkevidde.

Tsehnay

thyge

Indhold

DANSK MONGOLSK SELSKAB	2
DEN MONGOLSKE AMBASSADØR I DANMARK3	
Henning Haslund-Christensen: DRØMMEN OM EN BEDRE VERDEN - DEL 10 MED JETOM PÅ EVENTYR	4
ORDLISTE	6
LØST OG FAST OM MONGOLSK NYT	7
Claus Dithmer og Birgitte Hougaard: DEMOKRATIETS HYRDER	8
Elisabeth Lumby: MONGOLIET FÅR DANSK HJÆLP TIL SKOLEVÆSEN	10
EN GENOPLIVET TRADITION ELLER ET RÅB OM HJÆLP OG SAMARBEJDE?	11
Rolf GilbeRG: MONGOLSK SHAMANISME - DEL 3	12
Rolf GilbeRG: MONGOLSK LAMAISME	14
BUDDHAS HELLIGE RELIKVIER I MONGOLIET	20
FRANSKMÆND HILSER MONGOLSK KULTUR VELKOMMEN	21
Henk Oosterhuis: PLANER OM OPRETTELSE AF ET MINDRE OSTEMEJERI I MONGOLIET	22
Machtelf van Dierendonck: TAL MED TEGNINGER	25
DORMOD AIMAG	28
CD MED MONGOLSK MUSIK	29
Tsehnnav: HIMLENS ENERGI	30
SØREN HASLUND-CHRISTENSEN - 60 ÅR	31

Litteratur om mongoler på skandinavisk - tillæg 6

- DIERENDONCK, Machtelf van [1993]: **Frihetens vindar. Przewalskihästen tilbake i Mongoliet.** *Ridsport Special*, 2:88-92 (*).
- HENRIKSEN, Hanne [1993]: **Hvad forstår du ved ferie?** *Fritidsliv*, 5:46-47 (København).
- HOVGAARD, Birgitte [1993]: **Demokratiets hyrder.** *Weekendavisen*, 29. oktober - 4. november 1993, s:8 (København).
- JENSEN, Kurt Villads [1986]: **Dannebrog på stepperne.** Genoptryk af otte danske artikler om Centralasien, skrevet i perioden 1906 til 1956. * sider (København: Museum Tusulanums Forlag).
- KAARSBERG, Hans Sophus [1890]: **En dansk hos kalmukkerne.** Baschanta og Ichetuchtun Satnij i Dörbö-ternes horde. Del I. *Nationaltidende*, 13. juli 1890 (København).
- KAARSBERG, Hans Sophus [1890]: **En dansk hos kalmukkerne.** Baschanta og Ichetuchtun Satnij i Dörbö-ternes horde. Del II. *Nationaltidende*, 14. juli 1890 (København).
- KAARSBERG, Hans Sophus [1891]: **Et hestevæddeløb i steppen ved Stawropol.** *Illustreret Tidende*, 8. november (København).
- MANNERHEIM, C. G. [1941]: **Fra Samarkand til Peking på hesteryg.** 626 sider (København).
- POULSEN, John [1991]: **Den transsibiriske jernbane til Mongoliet og Kina.** 96 sider (København: Lamberths Forlag).

Rejser

Jørgen Bjerg, Kristrupvej 82B, 8900 Randers (tlf: 8641 9441) planlægger i samarbejde med Alt Rejser en tur til Mongoliet 3-17 juli 1994.

ISSN Nr: 0905-9504
